

Att få sina första betyg

En rapport om elevers berättelser om
sina erfarenheter av att få betyg i årskurs 6

Ragnhild Löfgren och Håkan Löfgren

Att få sina första betyg

En rapport om elevers berättelser om
sina erfarenheter av att få betyg i årskurs 6

Ragnhild Löfgren och Håkan Löfgren

**Denna publikation uttrycker inte nödvändigtvis Skolverkets
ställningstagande. Författare svarar självständigt för innehållet
och anges vid referens till publikationen.**

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:
skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-263-3

Grafisk produktion: AB Typoform
Foto omslag: Jörgen Wiklund/Scandinav bildbyrå

Skolverket, Stockholm 2016

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning och syfte	6
Disposition av rapporten	6
Bakgrund	7
En betygsreform för ökad likvärdighet och ökad måluppfyllelse	7
Elevperspektiv på betyg och bedömning	8
Performativitet i skolan	9
Data och genomförande	9
Resultat – Elevers berättelser om sina erfarenheter av att få betyg ...	13
Betygens betydelse som 'high stakes' eller inte i relation till elevers syn på framtiden	13
Betygen och talet om betyg innebär en förändrad tillvaro för många elever ...	18
Diskussion	33
En förändrad bedömningspraktik och sammanhangens betydelse för elevernas upplevelser av betyg	33
Slutsatser angående nyttan eller riskerna med tidigare betyg i skolan	35
Referenser	37
Bilaga 1	39
Bilaga 2	42

Sammanfattning

Den här rapporten belyser frågor om hur betygen i årskurs 6 tagits emot av elever och vilka effekter de har gett för dem som skolelever. Det övergripande syftet är att på ett nyanserat sätt beskriva elevers synsätt på, och erfarenheter av att få betyg i årskurs 6. Ett särskilt intresse riktas mot elevernas berättelser om hur deras tillvaro i skola och hem har förändrats i årskurs 6 och hur lärare, kamrater och föräldrar förhåller sig till betygen. Elevberättelser från 11 olika skolor år 2014–2015 utgör projektets underlag för dataproduktionen. Kvalitativa gruppintervjuer genomfördes med elever i årskurs 6 strax efter att de genomfört nationella prov i SO eller NO samt i samband med att de fick sina betyg.

Resultaten i den här rapporten visar att det talas mycket om betyg i skola och hem vilket sätter tryck på eleverna att visa vad de kan och att detta präglar elevernas syn på sig själva som skolelever i årskurs 6. I vissa berättelser framträder betygen som mindre viktiga både på kort och på lång sikt – det vill säga som 'low stake'. I andra berättelser framträder betygen i årskurs 6 som 'high stakes' och som ytterst betydelsefulla för hur eleverna beskriver sin framtid. Resultaten visar även att variationen är stor i hur eleverna framträder som skolelever i sina berättelser om sina erfarenheter av att ha fått betyg. Här finns berättelser där elever framstår som relativt ensamma och hjälplösa med ett stort eget ansvar för att själva komma på hur de ska bli bättre och visa upp det, men det finns även berättelser där elever ger uttryck för att de får mycket stöd av sin omgivning och visar tillit inför att bli betygsatta. Det framgår tydligt i dessa data att det har betydelse hur och i vilken omfattning det talas om betyg i elevernas närmsta omgivning i det sociala samspelet mellan lärare, kamrater och föräldrar, för hur olika förhållningssätt till betyg tar form i elevernas berättelser. Rapporten vill möjliggöra ett vidare samtal om den rådande betygs- och bedömningspraktikens konsekvenser för både individer och samhälle.

Inledning och syfte

Denna rapport handlar om mellanstadieelevers berättelser om sina erfarenheter av att få betyg i årskurs 6. Rapporten motiveras av att de senaste årens skolreformer – vilka har inneburit ett ökat intresse från statens sida av att styra och kontrollera verksamheten i skolan genom en ökad fokusering på de av staten formulerade kunskapsmålen – medför förändringar i skolvardagen för de elever som går på mellanstadiet. Samtidigt vet vi lite om hur eleverna upplever och berättar om sina erfarenheter av att genomföra nationella prov och av att få betyg.

Det övergripande syftet med rapporten är att på ett nyanserat sätt beskriva elevers synsätt på, och erfarenheter av att få betyg i årskurs 6. Våra frågeställningar är:

- Vilka olika förhållningssätt till betyg tar form i elevernas berättelser?
- Hur tillskrivs betygen betydelse i samspel med andra (lärare, kamrater, föräldrar) i elevernas berättelser?

Ett särskilt intresse riktas mot elevernas syn på sig själva som skolelever som en effekt av att de får betyg. I rapporten diskuteras även om och i så fall hur bedömningspraktiken kan beskrivas som förändrad ur ett elevperspektiv. De resultat som beskrivs i rapporten är baserade på analyser av data som har insamlats genom det av Vetenskapsrådets finansierade projektet: *Mellanstadieelevers berättelser om betyg – en studie om elevers erfarenheter av att få betyg och göra nationella prov i årskurs sex*, (Dnr 721-2013-1668).

Disposition av rapporten

Rapporten består av tre delar. Den inleds med en *bakgrund* som beskriver betygsreformer som tar fasta på likvärdighet och måluppfyllelse, tidigare forskning om elevperspektiv på betyg och bedömning samt begreppet performativitet. Där görs även en kort beskrivning av studiens genomförande och de data som rapporten bygger på. I den andra delen redovisas *resultaten* i två huvudavsnitt varav det första lyfter fram olika förhållningssätt till betyg som tar form i elevernas berättelser, där eleverna berättar om betygen som olika betydelsefulla eller viktiga för deras framtid. För att försöka förklara och förstå dessa olika förhållningssätt till betyg, så betonar det andra huvudavsnittet hur betygens betydelse formas i samspel med andra, det vill säga lärare, kamrater och föräldrar. I den avslutande delen *diskuteras* bilden av den förändrade bedömningspraktiken såsom den framträtt i elevernas berättelser samt några möjliga konsekvenser av den.

Bakgrund

En betygsreform för ökad likvärdighet och ökad måluppfyllelse

Statens ökade intresse för elevers skolresultat framträder tydligt i de förarbeten som föregick riksdagsbeslutet (2010/11: UbU3). Återinförandet av betyg i årskurs 6 år 2012 motiverades på flera sätt i olika propositioner och betygen lyftes fram som en möjlig lösning på flera problem i det då rådande systemet för kunskapsbedömning och rapportering. Problem som särskilt betonades handlade om bland annat skolans bristande måluppfyllelse och likvärdighet, ottydlighet i återkopplingen till elever och föräldrar, samt om alltför sena insatser för elever med behov av särskilda stödinsatser. I en regeringsproposition betonades problemen med skrivningarna om *mål att uppnå* och *mål att sträva mot* i skolans styrdokument (Lpo94) vilka sägs ha ”bidragit till en bristande förståelse av mål- och resultatstyrnings principer och resulterat i en mängd lokala tolkningar av kursplaner och betygskriterier” (Proposition 2008/09:87, s. 13). Propositionen lyfte även fram att detta system uppfattats som ottydligt och svårtillgängligt av dem som var verksamma i skolan och den dåvarande skolministern pekade något senare på behovet att minska lärarnas administrativa arbetsbörda i samband med resultatdokumentation (Ds 2013:23).

Mot bakgrund av dessa problem gällande måluppfyllelse, likvärdighet och tydlighet påtalades ett behov av ett nytt betygssystem. I propositionen ”Betyg från årskurs 6 i grundskolan” (2009/10:219) betonades att betygen ska ”förbättra uppföljningen och utvärderingen av skolans arbete, och därmed möjligheten att tidigt sätta in extra stöd till de elever som är i behov av detta” (s. 10). Vidare beskrivs betygens betydelse för en ökad måluppfyllelse och likvärdighet i svensk skola samt som ett medel för förbättrad information om skolresultaten till elever och föräldrar. I propositionen understryks betydelsen av att ”eleven uppfattar betygssättningen som rättvis och att den ger eleven stöd i sin utveckling” (s. 20). Regeringen uttrycker i sin proposition även en förhoppning om att ”Tidigare betyg bör också kunna ge eleven en vana att få betyg och därmed kanske den betygsstress som många av dagens elever upplever minskar” (s. 13). Mot denna bakgrund kan återinförandet av betyg i årskurs 6 beskrivas som ett uttryck för ett ökat statligt intresse för elevers skolresultat. Detta motiverades av å ena sidan de problem som blev en konsekvens av tidigare decentraliseringsambitioner i svensk skolpolitik och å andra sidan av ambitionen att stärka måluppfyllelsen samt öka likvärdigheten i svensk skola.

Frågor om betygs effekter avseende likvärdighet och måluppfyllelse är omdiskuterade och inte entydigt besvarade i en svensk kontext. Bilden av att svensk skola allt sedan 1990-talet och framåt präglades av bristande likvärdighet i många avseenden har bekräftats i såväl tidigare rapporter från Skolverket (2012, Rapport 374) som i forskning om betyg (se t ex Klapp Lekholm, 2011). Det finns forskare som pekat på möjligheten att tidigare betyg skulle kunna ha positiva effekter för måluppfyllelsen i svensk skola (Sjögren, 2010). I en rapport till regeringen skriver enmansutredaren Ingvar (2014) att ”En kombination av betyg och bedömningsstöd behövs för elevens progression mot lärandemålen” (s. 84) och menar vidare att betygen behövs för att stärka motivationen hos fler

elever. Lundahl (2011) menar däremot att det finns en utbredd uppfattning att fler och mer omfattande prov är en väg att höja resultaten i skolan men att detta samband kanske inte är så enkelt. I en studie beskriver Klapp, Cliffordsson & Gustafsson (2014) hur betyg i årskurs 6 påverkade elevernas betyg ett år senare. Denna studie bygger på data från Sverige på 1980-talet då varje kommun själva kunde bestämma om de ville ge betyg i årskurs 6 eller inte. Genom en jämförelse mellan de elever som fick betyg i årskurs 6 och de elever som inte fick betyg då, drar författarna slutsatsen att de elever som fick låga betyg hade svårt att höja sina betyg senare. Klapp (2015) visar även att de elever som fick låga betyg i årskurs 6 hade sämre möjligheter att lyckas i gymnasiet i jämförelse med lågpresterande elever som inte fick betyg i årskurs 6. Dessa kvantitativt inriktade studier uttalar sig dock inte om elevernas egna erfarenheter av att få betyg. Det område inom bedömningsfältet som en majoritet av avhandlingar och artiklar i tidskrifter handlar om är elevers prestationer och skolors resultat. Detta visar att studieobjektets fokus idag i mångt och mycket handlar om uppnående av kunskapsmål och skolors prestationer relativt varandra medan endast ”ett fåtal artiklar handlar om elevers uppfattningar om, upplevelser av och inställning till bedömning och betyg” (Forsberg & Lindberg, 2010, s. 79).

Elevperspektiv på betyg och bedömning

Det finns dock några studier som anlägger ett elevperspektiv på bedömning och som har relevans för denna rapport. Harlen & Deakin Crick (2003) visar att yngre elever kan ha svårt att överblicka de komplexa bedömningssystem som finns i skolan och därmed även kan ha svårt att förstå innebörden i de betyg de får, vilket i sin tur kan ge eleverna en känsla av orättvisa eller hjälplöshet. Intervjustudier från Finland visar även att elever som fått låga betyg i matematik och finska ser relativt pessimistiskt på sina möjligheter att förändra sina betyg i dessa ämnen (Kärkkäinen, Rätty & Kasanen, 2008; Rätty, Kasanen, Kiiskinen, Nykky & Atjonen, 2004). Eleverna ger således uttryck för förhållandevis stabila konstruktioner av sig själva som skolelever och ser små möjligheter att omforma sin bild av sig själva som lågpresterande. En möjlig förklaring till detta som författarna lyfter fram är att eleverna har antagit skolans bild som beskrivs som “school’s dominant view of ability as a stable quality” (Kärkkäinen et al., 2008, p. 455). I en tidigare rapport har vi dock visat att elever även ger uttryck för möjligheter till förändring av de egna betygen i samband med att de förbereder sig för nationella prov (Löfgren, Löfgren & Pérez Prieto, 2016). I en ny avhandling om nationella prov i årskurs 3 visar Bagger (2015) hur lärare och elever förhåller sig till olika diskurser i provsituationen. Resultaten antyder att eleverna ges vissa möjligheter till ”ompositionering och agens” (s. 87) då de till exempel rör sig mellan omsorgs- och testdiskurser vilket kan tolkas som att de upplever sin position som elever som möjliggör förändring. Betyg och prov förefaller således ha stort inflytande för hur elever uppfattar sig själva och sina möjligheter att lyckas i skolan. En fråga som ofta lyfts i diskussioner om bedömningars betydelse ur ett aktörsperspektiv är om en bedömning ska betraktas som ’high stakes’ eller inte. Om ett prov eller ett betyg beskrivs som ’high stakes’ så uppfattas det som betydelsefullt i den meningen att det upplevs som viktigt och kan få konsekvenser för eleven, läraren eller skolan (Chapman & Snyder, 2000, p. 458; Korp, 2011). För en elev är det till exempel viktigt om resultaten

används för att planera undervisningen – bedömningen är då troligen 'low stake' för eleven – eller om resultaten används summativt och därmed kan få betydelse för elevens upplevelse av sina möjligheter att lyckas i utbildningssystemet – bedömningen kan då bli 'high stakes' för eleven (Nordenbo, 2009). I denna rapport använder vi begreppet 'high stakes' för att diskutera hur eleverna ser på betygens roll för deras framtid. Intresset riktas därmed mot de subjektiva upplevelserna av betygen och vilken mån de beskrivs som 'high stakes' eller inte i elevernas berättelser. Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns relativt få studier som belyser betygseffekter avseende elevers synsätt på sig själva som skolelever. Det finns således goda skäl att belysa mer ingående hur betyg och bedömning upplevs av eleverna själva.

Performativitet i skolan

På uppdrag av Skolverket belyser den här rapporten frågor om hur betygen tagits emot av elever och vilka effekter de gett för dem som skolelever. Ett särskilt intresse riktas mot elevers synsätt på sig själva som skolelever som en effekt av införandet av betyg i årskurs 6. Rapporten vill möjliggöra ett vidare samtal om den rådande betygs- och bedömningspraktikens konsekvenser för både individer och samhälle. Då den baseras på forskningsprojektet om *Mellanstadieelevers berättelser om betyg* följer även en del teoretiska utgångspunkter som här kort redovisas. Projektet utgår ifrån ett utbildningssociologiskt perspektiv som betonar lokala kontexters och aktörers – i detta fall elevers – betydelse för hur skolpolitik och reformer tar form i skolan (Ball, Maguire & Braun, 2012). Ett centralt begrepp som använts i analysen av elevernas berättelser är *performativitet* (Ball, 2006). Begreppet är kopplat till skolans och aktörers krav på att visa upp och göra sin verksamhet och sina resultat synliga. Performativitet beskrivs av Ball (2006) som en teknologi, en kultur och en styrningsmodell som baseras på redovisningsansvar och konkurrens, där synliggörande av resultat i relation till uppsatta mål har en nyckelfunktion. Elever som förmår läsa av vilka resultat som ska presenteras eller visas upp framstår därmed som de mest kompetenta (Asp-Onsjö & Holm, 2014). Dessa krav riskerar enligt Ball att skapa känslor av osäkerhet för alla skolans aktörer då de ständigt bedöms på olika grunder vilket skapar frågor som "gör vi tillräckligt och gör vi rätt?" (Ball, 2006, s 148). Genom detta perspektiv blir det möjligt att beskriva den förändrade bedömningspraktik som de nyligen införda betygen i årskurs 6 innebär i termer av en social praktik där betygen görs mer eller mindre betydelsefulla av aktörer i olika sammanhang. Elevernas synsätt på sig själva som skolelever visavi betygen ställs därmed i relation till hur betygen tillskrivs betydelse i samspelet mellan elever, lärare och föräldrar i elevernas berättelser.

Data och genomförande

De data som analyseras i den här rapporten utgörs av berättelser av elever på 11 olika skolor som samlats in vid gruppintervjuer om betyg och nationella prov mellan åren 2014–2015. Intervjuerna gjordes med speciellt fokus på elevers berättelser om betyg samt nationella prov i samhällsorienterande (SO) ämnen och naturorienterande (NO) ämnen. Dessa prov introducerades då studien genomfördes och utgör därmed en förutsättning för beskrivningen av

den nya bedömningspraktiken. Kvalitativa gruppintervjuer genomfördes med elever (2–4 per grupp, vid en intervju deltog 7 elever) i årskurs 6 strax efter att de genomfört nationella prov i SO eller NO samt i samband med att de fick sina betyg. Merparten av eleverna intervjuades således två gånger dels om sina erfarenheter av ett nationellt prov och dels om sina erfarenheter av att få betyg. Intervjuerna genomfördes i skolornas lokaler under skoltid efter samråd och samtycke med elever, vårdnadshavare, lärare och rektorer. Samtliga intervjuer genomfördes av de i projektet deltagande forskarna och följde alla samma intervjuguide (se bilaga 1). I tabell 1 visas översiktligt de intervjuer som genomförts i projektet. I februari 2015 var totalt 80 intervjuer genomförda med ca 195 elever varav en stor andel blivit intervjuade vid två tillfällen.

Tabell 1. Sammanställning av insamlade data inom projektet: *Mellanstadiееlevens berättelser om betyg.*

Skola	Antal intervjuer	Antal intervjuade elever
A. Landsbygd – Liten ort	2 SO 2 NO 3 betyg 7 totalt	6 (religionskunskap) 5 (kemi) 10 (betyg)
B. Mellanstor stad – Ytterområde	3 SO 3 NO 5 betyg 11 totalt	11 (historia) 8 (biologi) 17 (betyg)
H. Mellanstor stad – Ytterområde	2 SO 1 NO 3 betyg 6 totalt	8 (samhällskunskap) 3 (fysik) 9 (betyg)
T. Mellanstor stad – Centralt	5 SO 6 NO 7 betyg 18 totalt	14 (religionskunskap) 15 (biologi) 23 (betyg)
BA. Storstad – Centralt	3 SO 4 NO 4 betyg 11 totalt	11 (historia) 12 (fysik) 11 (betyg)
KB. Storstad, friskola – Centralt	4 SO 4 NO 4 betyg 8 totalt	14 (religionskunskap) 15 (fysik) 12 (betyg)
N. Mellanstor stad – Centralt	3 SO/betyg 3 totalt	8 (historia/betyg)
F. Mellanstor stad – Ytterområde	5 SO 3 betyg 8 totalt	18 (historia) 9 (betyg)
V. Mellanstor stad – Ytterområde	1 SO/betyg 1 totalt	7 (geografi/betyg)
S. Landsbygd – Liten ort	2 SO 2 NO 4 betyg 8 totalt	6 (samhällskunskap) 6 (biologi) 12 (betyg)
AG. Tätort	3 nationella prov 3 betyg 6 totalt	9 (sv/ma/eng)* 9 (betyg)

* Denna skola valde att inte genomföra nationella prov i SO och NO vt-15.

I den här rapporten fokuseras analysen på betygsintervjuerna samt de delar av provintervjuerna som handlar om betyg. De nationella proven var vid den tidpunkt då intervjuerna genomfördes sekretessbelagda, vi har därmed inte haft tillgång till själva proven – dessa data är således helt baserade på elevernas berättelser om sina erfarenheter.

Genomförande. Initialt kontaktades mellanstadielärarna och de informerade sedan elever och föräldrar om studien. Lärarna samlade in intresseanmälningar från eleverna samt skriftliga medgivanden från deras vårdnadshavare (se bilaga 2). Ett *urval* gällande skolor gjordes med avsikt att skapa spridning avseende skolhuvudman samt elevernas socioekonomiska bakgrund samt migrationsbakgrund. Vi vinnlade oss även om att uppsöka skolor från olika geografiska regioner, samt från storstad, mellanstora städer och landsbygd. Vi gör dock inte anspråk på någon form av representativitet utan vår avsikt med detta förfarande var att skapa förutsättningar för en så god variation som möjligt avseende elevers erfarenheter av få betyg. Projektet beaktar vetenskapsrådets forskningsetiska principer för god forsknings sed enligt följande: Forskningspersoner som direkt eller indirekt deltar i projektet har informerats om sina möjligheter att avstå eller avbryta sin medverkan när de vill efter att de informerats om projektets syfte. Eftersom merparten av intervjupersonerna är elever i årskurs 6 har vi varit noga med att presentera syftet på ett sätt som de kan förstå innan de tar ställning till deltagande, samt inhämtat målsmans tillstånd efter att även de informerats. Etiska övervägande och projektets etiska implikationer har diskuterats vid ett flertal seminarier såväl inom projektgruppen som vid öppna seminarier vid Karlstads universitet. Som en konsekvens av våra etiska överväganden har vi intagit en öppen hållning till vilka elever som bjudits in att delta i studien. Något urval angående vilka elever på de enskilda skolorna som fick delta i studien har därför inte gjorts utan principen har varit att alla elever som går i årskurs 6 och som önskar delta samt har målsmans tillstånd har välkomnats. Vi har inte heller satt samman intervjugrupperna enligt någon princip om till exempel kön eller betygsnivå utan bett lärarna sätta samman grupper på ett sätt som inneburit så god trygghet som möjligt för varje enskild elev. Transkribering och analys av samtliga intervjuer har skett fortlöpande. Alla data har av etiska skäl oidentifierats.

I våra analyser ges en samlad bild av en så stor del som möjligt av våra data avseende elevernas berättelser om sina erfarenheter av att få betyg. Vi har därför gått igenom samtliga data i flera omgångar och genomfört en tematisk analys enligt följande steg. Efter en initial läsning av samtliga data vidtog en riktad läsning med utgångspunkt i de frågor rapporten ställer. Materialet kodades med hjälp av ett mjukvaruprogram för kvalitativa analyser (Nvivo 8). De kategorier som därmed urskildes handlade om elevers synsätt på betyg som något förändringsbart eller inte, samt berättelser som inkluderade lärare, kamrater och föräldrar. I nästa steg analyserades varje kategori för sig med en strävan att finna teman inom vardera kategori för att illustrera olika nyanser och variation. Dessa teman är således ett resultat av våra analyser avseende innehållet i elevernas berättelser. Berättelser med ett likartat innehåll har samlats inom ett tema. Berättelserna betraktas som socialt situerade handlingar vilka återspeglar elevers subjektiva erfarenheter såsom de berättas i specifika intervjusituationer. Det faktum att berättelserna tagit form i ett samspel mellan elever som suttit i mindre grupper antas därmed ha betydelse inte bara för hur berättelserna berättats utan även för vad som sagts eller inte sagts.

Resultat – Elevers berättelser om sina erfarenheter av att få betyg

Resultaten i den här rapporten visar att elevernas samlade erfarenheter av betyg och bedömning färgas av de sammanhang som eleverna befinner sig i såväl i som utanför skolan. Det som lyfts fram här är därför elevernas berättelser och de nyanser de beskriver i termer av vad som – förutom det faktiska betyget – också spelar in i deras samlade erfarenheter av att få betyg. Särskilt framträdande i dessa data är det omfattande talet om betyg i skola och hem som präglar elevernas tillvaro i årskurs 6. Resultatavsnittet är uppdelat under två huvudområden. I det första huvudområdet – Betygens betydelse i relation till deras syn på framtiden – lyfts berättelser om elevernas förhållningssätt till betyg och upplevelser av betygets roll nu och för deras framtid fram. I det andra huvudområdet – En förändrad tillvaro i skola och hem – lyfts berättelser som visar hur betygen tillskrivs betydelser i det sociala samspelet tillsammans med lärare, kamrater och föräldrar. Vår ambition med denna disposition är att först belysa den variation i elevers upplevelser av att få betyg som framträder i data för att därefter närma oss frågan om hur talet om betyg i elevernas omedelbara omgivning blir betydelsefullt för hur dessa upplevelser tar form i elevernas berättelser.

Betygens betydelse som 'high stakes' eller inte i relation till elevers syn på framtiden

För att försöka fånga elevers erfarenheter av och synsätt på att få betyg har vi i intervjuerna frågat efter om de tycker att det är viktigt att få betyg samt hur eller på vilket sätt betygen upplevdes som viktiga eller inte (se fråga 2 i intervjuguide Betyg). Vi har lyssnat efter deras känslouttryck i termer av spännande, pirrigt, stressigt, roligt, glad, ledsen, hemskt, orättvist et cetera men vi har även studerat vilken roll de tillskriver betygen i relation till sin egen framtid på kort såväl som på längre sikt. De allra flesta eleverna ger inte uttryck för en entydig bild av betyg som något enbart positivt/negativt eller viktigt/oviktigt utan beskriver snarare nyanser där det finns såväl fördelar som nackdelar med att få betyg. Även föreställningar om att elever med bra eller höga betyg har positiva erfarenheter och elever med dåliga eller underkända betyg har negativa erfarenheter är en bild som framstår som alltför förenklad i relation till våra data. Vi har i våra intervjuer ingen vetskap om vilka faktiska betyg eleverna har utan vi har lyssnat efter deras erfarenheter av att få betyg. Eleverna väljer dock själva att ibland kommentera sina egna betyg i våra intervjuer. Det finns berättelser av elever som beskriver sig som högpresterande där betygen i årskurs 6 inte tillskrivs någon avgörande betydelse, men även berättelser av elever som beskriver sina prestationer så här långt som svaga men som ändå tillskriver betygen en viktig betydelse för deras framtid. De berättelser som här presenteras beskriver ett kontinuum som spänner från berättelser som vi ser som uttryck för att betygen är mindre betydelsefulla för vissa elever, det vill säga 'low stakes', till berättelser där betygen framträder som mycket viktiga för andra elever, det vill säga som 'high stakes'.

En del elever berättar att betygen i årskurs 6 helt saknar betydelse. Någon hänvisar till sin egen pappa som hade dåliga betyg när han gick i skolan men som det ändå gått bra för och menar att det är andra saker än betyg som är viktiga för hur det går i livet (Skola H, intervju 3 betyg). Andra elever som säger att de inte lyckats så bra med betygen ger dock snarast uttryck för att det finns en potential att lyckas bättre längre fram i utbildningen.

Intervjuare: Om man nu får ett betyg som man inte är nöjd med, tycker ni att det känns som man kan höja ett sånt betyg? /.../

C: Jag har gjort allt jag kan för att höja men dom sa ju det själva våra lärare, det är bättre att få ett lågt betyg i början, så är det lättare att höja sen i framtiden. Så, ja. Jag fick inte så top notch betyg så. (Skola B, intervju 4 betyg).

Denna berättelse återspeglar en restriktiv betygssättningspraktik där betygen i årskurs 6 framträder som 'low stake' eftersom läraren pekar på elevens möjligheter att höja betygen senare. Andra elever berättar att betygen i sexan är en god träning inför högstadiet det vill säga de förhåller sig till en framtid i ett ganska kort perspektiv.

Ex.1

B: Alltså det blir som en trappa för, alltså de sätter betyg i sjuan tar de också från sexan och i åttan från sjuan och liksom... (Skola T, intervju 2 NO).

Ex.2

D: Alltså de [betygen] spelar ju egentligen ingen roll. Men det är väl bara för att känna av liksom hur det kommer att vara typ i nian. Det är liksom ... Det här är ju bara för att värma upp sig och få känna av hur det är egentligen, tror jag mest. (Skola BA, intervju 3 betyg).

Dessa berättelser präglas ofta av en ganska avslappnad inställning till betyg där eleverna menar att de får mer tid på sig att höja sina betyg i högstadiet om de vet redan i sexan vad de ska träna på.

Det förekommer även att elever berättar att de blir ledsna och besvikna över betyget F eller av att få ett sänkt betyg och glada över betygen A och B. Dessa berättelser kan tolkas som en indikation på att ytterlighetsbetygen av en del elever tillskrivs särskild betydelse för deras känslomässiga upplevelser. En elev väljer att uttrycka detta så här:

B: Man vet om man får något dåligt eller något bra betyg. Man bryr sig liksom inte om dom där D och C. Om man får ett F så blir man ledsen och då kommer man ihåg det. Och om man får ett A eller B, då kommer man ihåg det. Då blir man glad. Det är väl så som vi fungerar. (Skola T, intervju 7 betyg).

Ytterligare exempel visar att betygen inneburit en förändring för elevernas tillvaro i skolan samtidigt som inställningen till betyg i vissa berättelser växlar mellan 'high stakes' och 'low stake'. Betygen blir viktiga ibland när eleverna å ena sidan beskriver att de "bryr sig ganska mycket", men å andra sidan beskrivs betygen som inte "jättelivsavgörande".

Intervjuare: Men hur tänker ni så här då, de här, ni får ju betyg i sexan nu, är det viktigt för er med betyg i sexan, A och så där?

A: Ja. Okej, jag bryr mig ganska mycket om betyg!

B: Ja, alltså först var jag väldigt så här oj, shit liksom, men sen så har jag känt lite så här, jag menar man gör ju bara sitta bästa, man kan ju ändå inte göra mer än sitt bästa och jag menar, det är ju inte så här jättelivsgörande vad man får betyg i sexan, så..

A: Men det beror också vilket ämne det är, för jag har olika mycket så här, för i vissa ämnen så känner jag att det kanske inte är mitt bästa ämne så här, så jag gör mitt bästa och så får det gå som det går, men vissa ämnen är lite mer så här, ja, jag vill nå lite högre.

Intervjuare: Men tänker ni att det är viktigt med betyg i sexan eller tänker ni att det är viktigare längre fram eller?

A: Det ...

C: Alltså jag tycker, alltså det är lite kul ibland, men det, jag tycker fortfarande att det är lite onödigt kanske, för..

B: Ja, alltså jag tycker inte man borde få betyg i sexan, men kanske så här sjuan, för också en grej är ju också, i sjuan så har man ju nians krav, liksom, och då, det blir ju liksom ett hopp mellan sexan och sjuan.

A: Men jag tycker att det kan ändå, alltså det är ändå skönt att ha betyg i sexan för det är så här, med sjuan kan det bli sån himla chock eftersom det blir så här nians, så då kanske man känner sig jättemisslyckad, än om man har fått betyg i sexan och man säger att man har ändå dem, och sen så känner jag att det är betygen längre fram som är viktigare, men det kan vara lite kul ibland att se.

B: Ja, det känns som att man får lite så här bekräftelse, eller man vet lite vad, hur man ligger och det är liksom, det är klarare vad man ska jobba på och hur man, och hur man liksom så här, ja men var man ligger liksom.

A: Och man får ju också typ kraft till att jobba väldigt bra, för att kunna nå.

B: Ja, så är det.

A: Högre betyg.

C: Ja, precis. (BA-skolan, intervju 3 betyg).

Eleverna berättar om att betygen ses som en bekräftelse på ”hur man liksom så här, ja men var man ligger liksom” vilket skulle kunna tolkas som att eleverna formar bilder av sig själva som hög- respektive lågpresterande elever, men det framgår även att betygen kan fungera som incitament till förändring och kraftsamling till att ”jobba väldigt bra”.

Ytterligare en nyans av betydelse i detta sammanhang handlar om att betygen i olika ämnen tillskrivs olika betydelser. Eleverna berättar att kärnämnen svenska, engelska och matematik är viktiga ämnen att få bra betyg i.

C: Det är mer viktigt [med betyg] i typ matte och svenska och dom här tre, och engelska.

D: Precis.

C: Engelska är ju ganska viktigt för oss om man åker utomlands och så där så kan man ju prata nästan överallt och så. Matte då kan man ju räkna i affärer och vad det kostar och så. Och svenska, det är alltid bra att kunna.

D: Ja. (Skola S, intervju 6 betyg).

Idrott, bild, musik och slöjd framträder dock som ämnen som antingen ges en stor betydelse eller en underordnad betydelse i olika elevers berättelser.

Ex 1.

C: Idrott är typ ganska viktigt.

D: Ja idrott tycker jag är ganska viktigt.

Intervjuare: Varför är det viktigt då?

D: För att jag satsar på hockey.

C: Ja. (Skola BA, intervju 3 betyg)

Ex 2.

C: Bild tycker jag inte är så viktigt direkt.

D: Nej

Intervjuare: Varför det?

D: Jag vill inte bli målare eller någonting. (Skola S, intervju 2 betyg).

Betygen i svenska, matematik och engelska beskrivs av eleverna som viktiga oavsett vad de ska göra i framtiden medan betygen i de praktisk – estetiska ämnena är viktiga om de ska bli exempelvis hockeyproffs eller målare men annars upplevs de som mindre viktiga. Frågan om elever upplever betyg som 'high stakes' behöver därför även ställas i relation till deras visioner om den egna framtiden på lång sikt.

Det finns även elever som berättar att betygen i årskurs 6 gör att skolan upplevs annorlunda mot när de gick i fyran och femman. Betygen sägs ge en större tyngd och ökad intensitet åt skolarbetet. Vi menar att betygen framträder som viktiga i dessa berättelser – 'high stakes' – eftersom de medför att skolarbetet präglas av större allvar och en del elever säger till och med att det påverkar deras självförtroende.

E: Men så fort man kom upp i sexan så var det mer så här, allt, allt det här ni gör ni kommer att komma på betygen, så då har man ju varit väldigt så här inriktad i skolan och det har väldigt varit så, utan i femman och fyran så har man bara oj, vi har läxa tills imorgon eller..

B: Det är mycket mer på allvar liksom, allt har med betyget och göra. Allt har liksom med betyget att göra, allt hänger liksom på..

C: Ja och får man ett, får man ett ganska dåligt betyg så känns det ju inte jättekul men sen så, jag tyckte det var jättekul att vi skulle få betyg och så var jag jätte så här allvarlig med skolan så fick jag ett ganska bra betyg nu förra terminen och sen så har det varit ännu mer så här att hålla upp betyget för att inte bli sänkt, för då blir ju självförtroendet går bara ner och så skulle det bli ännu dåligare betyg, för att man tyckte man var så dålig för att man inte hade satt sin, så det är lite jobbigt. (Skola T, intervju 4 NO).

Andra elever berättar också om betyg på ett sätt där de framstår som 'high stakes' det vill säga som direkt avgörande för deras framtid. I dessa berättelser beskrivs framtiden i ett ganska långt tidsperspektiv, det vill säga här pratar inte eleverna om högstadiet utan om vilket jobb de hoppas få i framtiden. Betygen framträder här som grunden för allt och bra betyg i årskurs 6 möjliggör en god framtid.

E: Det handlar om vilket jobb du ska få och så i framtiden.

D: Att satsa på.

C: Det är mycket så, att din framtid står på ditt betyg och får du inte så bra, då kanske din framtid inte blir så bra. Eller jobb, jobb då.

Intervjuare: Så man tänker hela vägen fram till jobb så småningom? Det kommer att spela roll?

D: Ja

C: Det är väl dels det man sätter betyg för, tror jag. (Skola B, intervju 4 betyg).

Det finns elever som beskriver sig som högpresterande som berättar att oavsett hur bra de presterar så skulle de kunna bli ännu bättre och att det är betungande att aldrig få vara nöjd. De berättar att, även om de inte vill, känner de sig tvingade att alltid utveckla sina kunskaper.

C: Det är ju lite jobbigt sådär det blir liksom att lärarna aldrig... det är vissa som har sagt att, när man har sagt det till dom också att dom tycker det är fel men att, att dom aldrig kan vara nöjda. Att dom liksom om man får ett A kanske så säger dom ja jättebra du fick ett A, men gör så här för att bli ännu bättre, att man, så att man aldrig kan få vara nöjd med sig själv, det är lite jobbigt... /.../ Att man alltid måste förbättra sig oavsett hur bra man är. Så ska man alltid förbättra sig. /.../

D: Varför kan jag inte få vara nöjd liksom?

C: Ja. Det blir lite jobbigt.

D: Men alltså, det är ju bra också att man får reda på men alltså ibland känner man lite såhär, varför kan jag inte bara få andas ut och vara nöjd med det jag fick liksom? (Skola H, intervju 2 betyg).

Här handlar framtiden om att behålla redan höga betyg genom att hela tiden vara medveten om sina brister och utveckla sitt lärande. Betygen framträder som 'high stakes' eftersom de indikerar att eleverna har en god potential att lyckas i framtiden, men pressen att lyckas är även jobbig och det finns en längtan att "få andas ut".

Sammanfattningsvis så här långt kan vi konstatera att det föreligger en stor variation i de betydelse betygen i årskurs 6 ges i olika elevers berättelser. I vissa berättelser framträder betygen, eller vissa av dem, som mindre viktiga både på kort och på lång sikt – det vill säga som 'low stakes'. Andra berättelser pekar på att elever ser betygen i årskurs 6 som ett sätt att vänja sig vid att få betyg och "värma upp", men att de blir viktiga först i högstadiet. I ytterligare andra berättelser framträder dock betygen i årskurs 6 som 'high stakes' och som ytterst betydelsefulla på såväl kort som lång sikt. Vi noterar även att denna variation framträder utan någon koppling till hur eleverna beskriver sina egna skolprestationer. Frågan om huruvida dessa betyg betraktas som viktiga för elevernas synsätt på sig själva som skolelever kan således inte entydigt kopplas till hur de presterat i skolan eller vilka betyg de fått. För att försöka bättre förstå de faktorer som eleverna ger uttryck för då de berättar om sina betygserfarenheter försöker vi därför fortsättningsvis ge en bild av talet om betyg i de sammanhang där eleverna befinner sig, det vill säga i skolan och i hemmen.

Betygen och talet om betyg innebär en förändrad tillvaro för många elever

I tidigare avsnitt har vi visat att betygen tillskrivs olika betydelse i olika elevers berättelser. I detta avsnitt beskrivs hur det sociala samspelet får betydelse för de olika förhållningssätt till betyg som tar form i elevernas berättelser. Därmed närmar vi oss de kontexter eleverna befinner sig i genom att särskilt fokusera på deras berättelser om de människor som påverkar deras upplevelser av betyg, det vill säga: lärare, kamrater och föräldrar. Merparten av dessa berättelser handlar om lärarna och vi inleder därför med att beskriva de teman som framträtt om lärares förhållningssätt till betyg. Därefter beskrivs hur eleverna pratar om betyg med sina kamrater och avslutningsvis ges en bild av hur föräldrarnas förhållningssätt till betyg framträder i elevernas berättelser.

Elevers berättelser om lärares förhållningssätt till betyg

De flesta berättelserna om lärare handlar om hur de talat om betygen med eleverna och deras vårdnadshavare och vad de sagt. Eleverna berättar även en del om hur lärarna har gjort när de samlar in underlag för betygssättningen och vad de tror att lärarna bedömer och värderar när de sätter betyg. Lärarnas förhållningssätt till betygen, såsom de uppfattas av eleverna, framträder ofta implicit men ibland även explicit i berättelserna. Ett första tydligt resultat är att lärarna i årskurs 6, enligt eleverna, har talat väldigt mycket om betyg under den undersökta perioden. De har kommunicerat hur betygssystemet fungerar till såväl eleverna som deras vårdnadshavare, de har berättat för sina elever både i grupp och individuellt vad de värderar och de har rekommenderat eleverna hur de ska förhålla sig till betygen. Sammantaget, menar vi, att detta tal om betyg i sig har inneburit en kraftfull signal från lärarna till eleverna att betyg är något ytterst viktigt, detta oavsett om avsikten från lärarna varit att sporra sina elever eller att tona ner betygens betydelse. I elevernas berättelser om sina lärare och deras förhållningssätt till betygen framträder fyra teman. Dessa är: *Lärare som stressar elever med betyg*, *Lärare som förklarar vad som krävs för olika betyg*, *Lärare som sviker eller gör fel* och *Lärare som avdramatiserar och lugnar*. I berättelserna framträder elevernas subjektiva och ofta mångfasetterade upplevelser och de är inte alltid överens inom grupperna vilket innebär att dessa teman är delvis överlappande.

Lärare som stressar elever med betyg. Berättelserna om lärare som använder betygen som argument för att pressa sina elever att prestera bättre har lite olika karaktär. De handlar å ena sidan om lärare som explicit talar om betygen på ett sätt som gör att eleverna känner sig pressade att prestera och å andra sidan om lärare som själva känner sig pressade av betygssystemet. En del elever berättar om lärare som talar mycket om betyg och ofta påminner om att de uppgifter eleverna gör i skolan är viktiga för de betyg de kommer att få "... det är många uppgifter som man gör, som dom säger innan så där, man ska skriva en text. Ja den här kommer att komma med i betyget" (Skola T, intervju 4 betyg). Betygen och lärarnas tal om betygen framstår i dessa berättelser som direkt stressande för eleverna.

D: Men jag tycker inte dom [betygen] ska vara så stressande som dom är nu.

E: Dom stressar oss ganska mycket.

Intervjuare: Hur skulle ni kunna se att betygen var mindre stressande?

C: Att lärarna inte pratade så mycket om det hela tiden.

F: 'Ungar, få bra betyg nu, annars kommer era föräldrar smiska er'.

B: Lärarna pratar för mycket om betyg och då blir man stressad.

F: Dom enda tankarna i ditt huvud.

Intervjuare: Vad är det lärarna säger då?

D: Dom säger till oss hela tiden, ibland tycker jag nästan det är att dom skäller på oss. Fast dom inte [...] jag tycker det känns så ibland. (Skola A, intervju 1 betyg).

En del elever berättar om erfarenheter där det framstår som svårt för dem att urskilja vad som är viktigt eftersom de upplever att lärarna betygssätter det mesta och att eleverna därför förväntas visa att de kan allt.

Ex 1.

A: Ta med sig varenda sak och visa att man kan varenda, varje nivå.

(Skola F, intervju 2 betyg).

Ex 2.

B: Det är mycket i skolan att man ska kunna visa allt man kan, argumentera, resonera och...

C: Liksom att man är delaktig. Om det är många som räcker upp handen eller om det är någon som aldrig gör det, då kan ju inte läraren veta om den vet eller inte. /.../ Nej. Man måste alltid visa allt man kan. (Skola S, intervju 3 betyg).

Eleverna ges i dessa berättelser ett stort ansvar att själva visa vad de kan i skolan i termer av att räkka upp handen och visa att de är "delaktiga". I dessa berättelser framträder också "pluggandet" som det absolut viktigaste som de som elever kan göra för att kunna uppnå en förändring av sina betyg.

Intervjuare: Vet ni vad ni ska göra för att förbättra era betyg?

F: Ja, man ska plugga, plugga.

B: Plugga, ja.

F: ... och koncentrera sig mer. (Skola B, intervju 1 betyg).

Pressen på eleverna framträder extra tydligt i berättelser där det framstår som oklart varför de fått ett visst betyg: "Alltså man får ju inte reda på liksom vad, vilka delar det är man utan bara en bokstav" (Skola AG, intervju 5 betyg).

Intervjuare: Vet du vad du ska kämpa med?

C: Det är mycket att vara aktiv på lektionerna, vara beredd på prov och träna till prov. Ja. Men aktiv på lektionerna först och främst tror jag, eftersom hon bedömer det./.../

D: Det är ju andra personer som vill höja sitt betyg och alla får inte lika mycket chans att göra det. Men jag vet inte hur typ. (Skola B, intervju 4 betyg).

I dessa berättelser framträder lärarna främst som kravställare och grunderna för betygen som oklara för eleverna eftersom de antingen saknar information eller upplever allting som lika viktigt för betygen. Eleverna ger i dessa berättelser uttryck för vikten av att ta stort ansvar för att vara aktiv och plugga mer.

Andra elever berättar om en direkt press på lärarna och att även de blir bedömda efter hur bra deras elever lyckas.

Ex 1.

E: Men dom sade ju att, dom... alltså att dom betygssätts i skolan och så, hur dom är som lärare och så. Så dom får ju reda på, hur bra är dom här skolorna. Och så kanske dom behöver extra resurser och så. (Skola T, intervju 7 betyg).

Ex 2.

A: Att betygsätta eleven genom nationella prov, enligt mig i alla fall, är helt fel eftersom att, ja, jag förstår att det kan vara ett bra sätt att se om läraren har gjort sitt jobb bra, men genom att ha en sån pass bra undervisning. (Skola T, intervju 5 NO).

Dessa exempel beskriver att de nationella proven kan innebära att även lärare känner sig bedömda. I dessa elevberättelser framstår lärarna som ansvariga och utsatta för krav snarare än att själva vara kravställare.

Detta tema illustreras av berättelser där allt framstår som lika viktigt och lärarna beskrivs ha svårt att precisera sina krav på vad eleverna ska göra för att höja ett visst betyg. Elevernas synsätt på sig själva som skolelever i dessa berättelser kan beskrivas som ganska ensamma och hjälplösa. De ger uttryck för att ett stort ansvar delegeras till dem att själva komma på hur de ska bli bättre eller visa vad de kan.

Lärare som förklarar vad som krävs för olika betyg. Inom detta tema samlas berättelser som handlar om lärare som förklarar vad som krävs för olika betyg och om lärare som förklarar och motiverar redan satta betyg. Berättelserna beskriver nära samarbeten mellan elever och lärare i en strävan att skapa samsyn om vad som värderas i betygen och vad eleverna kan göra för att höja sina betyg. Det finns till exempel en lång rad berättelser om hur lärare använder olika instrument – såsom bedömningsmatriser och utvecklings-/betygssamtal, nationella prov – för att peka ut för sina elever vad som är viktigt. Eleverna berättar om att lärare i helklass, enskilt och på utvecklingssamtal med hjälp av till exempel *matriser* och *lokala pedagogiska* planeringar försöker kommunicera de olika kunskapskvaliteter som ligger till grund för elevernas betyg i olika ämnen. Användandet av sådana dokument framstår som tämligen varierat i olika skolor/klassrum och variationen är även stor när det gäller vilken nytta sådana dokument tillskrivs i berättelserna. I en del berättelser framträder matriser som onödiga och obegripliga.

C: Nej, för att första betyget jag fick i sexan, det kommer jag nästan alltid komma ihåg, vissa delar av det. Men dom där matriserna, jag kommer inte ihåg en enda.

B: Nej.

C: För att det var inget allvar med det. Och det, det var så konstigt, man visste ändå inte vart man låg. Att det stod nästan samma i alla rutor. Det var en sådan liten skillnad. Det...

B: Men det stod, och sedan fick vi en sådan där, där vi skulle... det stod typ så där, ganska bra, bra, mera... mycket bra typ och så fick man ett kryss. (Skola T, intervju 4 betyg).

En vanlig förklaring till att matriserna framträder som obegripliga i elevernas berättelser handlar om svårigheter att förstå språket i kunskapskraven, det vill säga förstå vad man som elev ska öva på för att förbättra sina kunskaper.

D: Vi brukar få såna där papper. Med, ibland, i alla ämnen där det står vad man ska kunna för att få... ett betyg och ett annat och så.

B: Jag tycker det är väldigt svårt att förstå dom där.

D: Ja, jag tycker också det. Ja, ganska vuxet språk och...

B: Ja. Det är liksom typ så här, eleven ska kunna i god tillfredställande typ så här... men bara... Även om man inte förstår så, bara okey, men vad menar dom med så bra, god fredställan... alltså. Hur?

C: Ja, så välutvecklat...

B: Ja dom ger liksom inte några såna här exempel riktigt. Att då är det väldigt svårt att förstå, alltså dom där papprena, jag tycker egentligen att de bara är väldigt onödiga.

D: Det hjälper inte så mycket.

C: Jag tittar inte ens på dem.

B: Jag försökte. En gång tänkte jag så här, okey, nu ska jag titta på dom här pappren och se om det höjer mitt betyg. Förstod ingenting och det hjälpte inte ett dugg. (Skola KB, intervju 1 betyg).

Andra berättelser beskriver matriser som ett möjligt hjälpmedel för att förstå vad man som elev ska kunna men pekar samtidigt på ett behov av hjälp från lärarna att tolka innebörden i dem.

C: Vi fick ju matriser då, som kraven stod på. Men det stod formulerat väldigt konstigt. Så att man visste inte riktigt vad ska jag göra för att få det betyget. Så att man måste lite mer, läraren måste... berätta och liksom säga vad man ska kunna. För att jag förstod i alla fall inte riktigt vad som stod på matrisen. (Skola KB, intervju 2 betyg).

Tydliga dokument som visar vad man som elev ska kunna efterfrågas av elever i miljöer där de inte används, samtidigt som elever som försöker förstå matriser och liknande dokument är kritiska. Lärarnas förhållningssätt kan i detta sammanhang beskrivas närmast som en tolk mellan kunskapskraven och eleverna. Lärarens förhållningssätt till matriserna framstår som avgörande för om de upplevs som användbara eller inte av eleverna.

Utöver bedömningsmatriser används också resultat av olika prov för att kommunicera betyg till eleverna. Resultaten på de *nationella proven* intar i sammanhanget en central ställning men ges av eleverna olika betydelse i förhållande till de betyg som eleverna sedan får.

Intervjuare: Spelar nationella proven någon roll för betyget?

B: Ja.

C: Ja, det gör det. Den här terminen är det nog...

B: Hela betyget...

C: Tre fjärdedelar...

B: Nästan, för vi hinner inte göra så mycket annat.

C: Utom att plugga till det, liksom. [...] Och då hinner man inte göra så mycket annat. Då är det oftast nationella som bedömer vad man får i slutbetyg.

C: Och det kan vara lite så här, lite pressande.

B: Ja.

C: Och då vet man att man måste lyckas, på den. (Skola KB, intervju 2 betyg).

Åtskilliga elever berättar att deras lärare explicit angett att de nationella proven är av central, ibland helt avgörande betydelse för de termins- och slutbetyg de får. ”Den största delen. Man gör liksom... dom flesta lärare brukar väl gå efter nationella proven”. (Skola KB, intervju 1 betyg). Även här är dock variationen stor avseende hur stor betydelse de nationella proven tillskrivs för betygen.

Ex. 1.

B: Nationella provet är väldigt viktigt för vilket [betyg].

D: Ja hälften.

E: Jag tror en tredjedel.

D: Nej hälften.

E: Först är det lektionerna och sedan är det provet som du gör i skolan och sedan är det nationella provet en tredjedel. (Skola B, intervju 2 betyg).

Ex 2.

D: Nationella proven, nationella har varit väldigt viktiga i typ alla ämnen egentligen. Dom väger väldigt tungt. Så dom tror jag varit viktiga. (Skola T, intervju 6 betyg).

Ett förhållandevis vanligt förhållningssätt från lärarna är enligt eleverna att lärarna säger att resultaten på de nationella proven inte kan bidra till ett sänkt betyg men att de kan fungera som ett argument för lärare att höja ett betyg (Skola KB, intervju 1 och 2 betyg).

Intervjuare: Är det nationella proven viktiga för betygen?

B: Nej.

C: Nej inte så tror jag inte. De har bara sagt att det inte är något som, de har ju inte sänkt någon tidigare. (Skola H, intervju 2 SO).

Andra elever berättar att de nationella proven inte är av så central betydelse för deras betyg eftersom det är andra saker som avgör deras betyg.

Ex 1.

B: Man kan fortfarande få bättre betyg. Hur man är i klassen som jag sa förut. /.../ Om provet går dåligt då kan betyget ändå bli ganska högt. (Skola S, intervju 1 betyg).

Ex 2.

Intervjuare: Hur viktiga är de nationella proven?

B: Ja det vet vi inte riktigt, men inte jätteviktiga. Men dom har ju sagt att det typ bara är en liten del. (Skola AG, intervju 5 betyg).

Elevernas berättelser pekar på en stor variation kring hur olika lärare och skolor förhåller sig till vilken betydelse de nationella proven har för elevernas terminsbetyg på våren i årskurs 6. En möjlig faktor som bör vägas in för att förstå

elevernas beskrivningar av variationen kring detta kan vara att de främst relaterat till de nationella proven i NO och SO. Dessa prov var vid tidpunkten för intervjuerna ett nytt fenomen i skolan och lärare saknade tidigare erfarenheter av just dessa nationella prov.

Många av elevernas berättelser om vad man som elev kan göra för att förbättra sina betyg är dock inte direkt kopplade vare sig till skolämnen eller till läroplansmål utan till elevernas beteende och vi vill här med några korta citat peka på hur lärares förhållningssätt till skolvardagen i en bredare bemärkelse blir betydelsefulla i elevernas berättelser. Förmågor som att "vara aktiv" (Skola A, intervju 1 betyg), "räcka upp handen" (Skola A, intervju 1 betyg) "tävla och räcka upp handen", (Skola T, intervju 4 betyg), "visa att man vill lära sig" (Skola A, intervju 2 betyg, Skola BA, intervju 3), "lämna in uppgifter i tid, göra läxor" (Skola KB, intervju 2 betyg 2), "träna" (Skola B, intervju 2 betyg), "göra som läraren säger" (Skola BA, intervju 3 betyg), "sköta sig hela tiden" (Skola B, intervju 1 betyg), "personlighet" (Skola F, intervju 2 betyg) och att "samarbeta med läraren" (Skola H, intervju 1 betyg) är exempel på sådant som eleverna lyfter fram då vi frågar vad de ska göra för att höja sina betyg. Andra elever berättar om betydelsen av att inte störa arbetet i klassrummet eftersom det påverkar andras resultat och i förlängningen betyg negativt (Skola B, intervju 4 betyg, Skola T intervju 3 betyg). Vi menar att det blir tydligt i elevernas berättelser att lärares förhållningssätt till sina elever och sin undervisning också avspeglar sig i deras förhållningssätt till betygen. Betygen blir en del av en skolvardag och ett medel för lärare att styra sina elevers beteende. I flera berättelser brottas elever på subtila sätt med frågor om hur aktiva de ska vara för att det ska gynna betyget och riskerna med att man som elev blir betraktad som störande.

Ex 1.

A: Man kan inte vara för tyst... då vet inte lärarna vad du kan. (Skola B, intervju 3 betyg).

Ex 2.

C: Typ om man pratar för mycket, håller på med en kompis, knappt jobbar alls, bara för man inte orkar, man går på toa väldigt mycket för att undvika det... då känner lärarna till det och det blir inte bra i slutändan. (Skola A, intervju 2 betyg).

Bilden av vad lärarna värderar när de sätter betyg, enligt elevernas berättelser, handlar om en sammanvägning av kunskaper som mäts i prov, beteenden i klassrummet och inte minst elevens flit och vilja att samarbeta med läraren vilket träffsäkert beskrivs i följande citat:

D: Alltså om man vill höja så får man ju fråga lärarna, då berättar ju dom...

Intervjuare: Okej, då har dom ett svar att komma med.

D: Ja då berättar ju dom vad man ska förbättra och då får man ju jobba på det.

Intervjuare: Så det är inte så svårt på det viset.

D: Det svåra är att jobba, jobbet. Ja och att ställa frågan./.../ Försöka samarbeta med läraren. (Skola H, intervju 3 betyg).

Detta omfattande tema illustrerar, menar vi, att lärares förhållningssätt till betygen kan betraktas som något som påverkas av, men också påverkar elevernas upplevelser av betyg som något integrerat i skolvardagen. Olika bedömningsmatriser och de nationella proven har en framträdande roll i elevernas erfarenheter

av hur deras betygs avgörs. Lärare väver in betygen i undervisningen men också i fostran av eleverna och ser vi till hela temat så framträder en ytterst komplex bild av lärare som förklarar, motiverar och använder betyg på ett ytterst mångfasetterat sätt. Sammantaget framträder inom ramen för detta tema lärare som talar mycket om betyg i årskurs 6.

Lärare som sviker eller gör fel. Inom ramen för detta tema samlas berättelser om elevers subjektiva upplevelser av orättvisa betyg. Dessa berättelser kännetecknas av besvikelse eller att de som elever på olika sätt känt sig missgynnade då de fått sina betyg eller av hur betygssättningen och informationen organiserats på deras skolor. Flera av berättelserna inom temat handlar om de tillfällen då lärarna informerat om och motiverat satta betyg inför enskilda elever eller om att informationen på bedömningsmatriser framställt som mer positiv än de betyg som sedan sattes. I en del fall handlar det om att lärarna inte hunnit med att muntligen informera alla elever om vilka betyg de skulle få och att detta skapade orättvisa för dem som inte fick veta sina betyg. Andra berättelser handlar om att eleverna bara får information om betyg i vissa ämnen. Ett mönster som framträder i detta sammanhang är att de ämnen som klasslärarna undervisar i blir viktiga i den meningen att eleverna får information emedan ämnen som undervisas av lärare med ett eller få ämnen oftare lämnar eleverna utan information. Andra orättvisor som eleverna berättat om handlar om lärare som inte uppmärksammat eller glömt bort goda prestationer eller satt för låga betyg i jämförelse med andra elevers prestationer, samt om lärare som låter sig manipuleras på olika sätt av andra elevers beteende. Några berättelser handlar om orättvisor som systematiskt missgynnar grupper av elever. Det handlar till exempel om att alla elever i en klass fick sänkt betyg i musik för att de inte hade spelat bas (Skola S, intervju 4 betyg). Några elever berättar om elever som fått underkänt på grund av brister i hur undervisningen i idrott organiserats eftersom ett krav för godkänt är att eleverna kan simma.

E: Man kunde få F om man inte kunde simma.

C: Jag kunde inte simma.

E: Nej, alltså /.../ tjejerna fick åka först och sedan så var det killarnas tur.

Men alla killar fick inte åka eftersom det var slutet av, så här, terminen.

Så några fick så här underkänt. (Skola B, intervju 2 betyg).

Några andra elever berättar om orättvisa betyg i slöjd. De berättar att de inte tycker om syslöjd men att träslöjd däremot är roligt. Men i slutändan så får de bara ett betyg där både syslöjd och träslöjd ska vägas samman. ”Vi lägger ihop dem, tror jag i så här ett betyg. Att hur var man i syslöjd, hur var man i träslöjd. Sedan lägger man ihop dem och så blir det ett betyg” (Skola B, intervju 1 betyg).

Det finns även berättelser där betygen framstår som godtyckliga eftersom de blir beroende av hur svårt det kan vara att visa sig ’aktiv på lektionerna’ i vissa klassrumsmiljöer eller av lärare som går och letar efter betygsunderlag i deras bänkar på eftermiddagarna. Andra berättelser om orättvisa lärare handlar om lärare som ’gått efter fel läroplan’ och hoppat över vissa ämnen eller moment (Skola A, intervju 3 betyg), eller som inte förberett sina elever tillräckligt väl inför de nationella proven och sedan lagt för stor tyngdpunkt på dessa då de

satte betygen. I en del berättelser framstår det som oklart när lärarna börjat samla in data för betygssättningen och vad som egentligen bedöms.

D: Fast sedan var det ju något ämne som vi inte hade jobbat med. Som, vi får ju betyg till jul också, terminsbetyg. Och så var det något ämne som vi inte hade arbetat med, eller det var NO och SO, så vår SO lärare, hon valde att inte sätta betyg på dom ämnena. Men vår andra lärare gjorde det. Så då fick man liksom fråna vad man hade gjort i fyran och femman. Och det hade ingen pratat med oss om ändå, så vi hade ingen aning om betyg och så i fyran och femman.

C: Dessutom hade vi bytt lärare, så då var det bara fråna anteckningar ifrån fyran och femman. Som...

B: Så vi fick ett betyg på... då blev ju inte det så bra. Det var som första betyget och då blir man liksom lite besviken. (Skola KB, intervju 3 betyg).

Detta tema illustreras av berättelser om orättvisa betyg där elever ibland känner sig drabbade av ett system eller svikna av sina lärare. Det faktum att elever ibland känner att de fått fel betyg kan möjligen beskrivas som en konsekvens av en förändrad bedömningspraktik där orättvisor uppstår eftersom skolorna ännu inte hunnit bygga upp rutiner för betygssättningsamtal eller för att ordna simträning för alla.

Lärare som avdramatiserar och lugnar. I temat om lärare som lugnar sina elever samlas berättelser om lärare som talat om innebörden i det nya betygssystemet, om betydelsen av de olika betygen och som tonar ner betydelsen av att få betyg i årskurs 6.

Intervjuare: Hur är det med lärare och föräldrar då? Pratar ni med dom också om betyg, eller är det just när man ska få det?

C: Ja.

B: Vi brukar prata för att, det jag gillar med att dom förstår vad man menar och hur man känner och tycker och så. Så att dom tar det liksom och för vidare eller, ja...

Intervjuare: Är lärarna noga med att göra det?

B: Ja. Dom förklarar i helklass liksom, varför man har fått... Alltså, att det är lite svårt att få betyg och så.

Intervjuare: Tycker ni att dom gör det bra?

C: Ja.

B: Ja. (Skola T, intervju 3 betyg).

Här finns även berättelser om lärare som på olika sätt tar på sig eller delar ansvaret för betygen med sina elever och uppmuntrar till dialog. Det finns berättelser om lärare som säger att det inte går att få ”det högsta betyget än för vi har inte jobbat med allting än” (Skola S, intervju 1 betyg), eller att betygen i årskurs 6 ’inte räknas’ och att lärarna har förståelse för att eleverna inte kommer ihåg vad de gjorde i årskurs fyra och att det därför inte är så farligt om de missar sådana frågor på de nationella proven (Skola H, intervju 2 betyg). Andra berättelser handlar om hur lärare tonar ner betydelsen av de nationella proven i relation till betygen, ”det är i alla fall vad lärarna försöker intala oss, att det är som vanliga prov” (Skola S, intervju 2 betyg, även intervju 3).

Flera berättelser handlar om att man som elev kan ha en dialog med läraren om vad som krävs för att höja ett betyg. Det förekommer även berättelser om lärare som tröstar elever som är besvikna över sina betyg och försöker förklara att lärare ibland undviker att sätta A för att inte behöva sänka ett betyg senare.

A: Det blev typ D på allting. Och då kände jag bara lite så här, jag blev lite ledsen och så. Men då sa vår lärare att det berodde på att man... Eller alltså, om man sätter A där så liksom kanske man försämrar sig till nästa. Så då, alltså, då var det en liten lättnad. (Skola T, intervju 3 betyg).

Andra berättelser handlar om att lärare sagt att eleverna ska ha höga förväntningar på lärarna som ett sätt att ta på sig en del av ansvaret för betygen (Skola H, intervju 2 betyg), eller att lärarna faktiskt är de som betygsätts (Skola T, intervju 7 betyg). Det förekommer även att eleverna säger att deras lärare jämför dem med elever på andra skolor och säger att de är bättre, eller att de är på ”en jättebra nivå för att ligga i sexan”, för att på ett kollektivt sätt höja deras självförtroende (Skola H, intervju 3 betyg). Andra berättelser handlar om att lärare försöker få ner förväntningarna hos elever genom att ”han är glad om vi får ett D” (Skola H, intervju 3 betyg).

Detta tema illustreras av berättelser där eleverna beskriver att de får hjälp av sina lärare att tolka men också att tona ner betydelsen av den nya bedömningspraktiken. Eleverna berättar i några berättelser att lärare explicit angett att det också är deras ansvar vilka betyg de får eftersom det är de som står för undervisningen. Elevernas synsätt på sig själva som skolelever i dessa berättelser ger uttryck för ”lättnad” och för att lärare förklarar bra och tar på sig ansvar för elevernas betyg. Eleverna framträder därmed som skolelever som är lugna och tillitsfulla inför ett nytt bedömningssystem.

Sammanfattningsvis visar dessa berättelser om lärares förhållningssätt till betyg att lärarnas agerande blir betydelsefullt för hur eleverna tillskriver betygen mening i sina berättelser och för deras synsätt på sig själva som skolelever. Eleverna berättar om betydelsen av att plugga mer och visa vad de kan på olika vis och om press från lärare att prestera bättre men också om lärare som avdramatiserar och lugnar.

Elevernas förhållningssätt till sina klasskamrater

De flesta elever vi intervjuat ger uttryck för att de på olika sätt har pratat med en eller flera kamrater om sina betyg eller om sina provresultat. Vid analysen av de berättelser som handlar om elever som talar med varandra om betyg framträdde två förhållandevis närliggande teman. I temat *Betyg är något man talar om* samlas berättelser som visar att de flesta eleverna i dessa data talar om betyg med varandra, särskilt i vissa situationer. Det andra temat, *Elever jämför betyg*, utgörs av berättelser som visar att betygsjämförelser mellan elever har betydelse för hur de ser på sig själva som skolelever. Följande exempel illustrerar temat *Betyg är något man talar om* på ett bra sätt.

Ex 1.

C: Det känns som att dom flesta tycker att betygen är väldigt viktiga, men några tycker att, dom inte är jätteviktiga.

Intervjuare: Pratar ni om vilka betyg ni...?

B: Ja, det gör vi.

Intervjuare: Vad säger ni då? Jämför ni med varandra eller?

B: Frågar...

C: Ja, hur det gick och om man är nöjd och om man inte var nöjd så försöker man peppa och säga att den är bra ändå och att det inte spelar någon roll. (Skola KB, intervju 3 betyg).

Ex 2.

B: Dom flesta öppnade [betygen] precis utanför dörren.

C: Ja, precis utanför dörren.

D: För att man liksom var liksom ivrig.

Intervjuare: Man var ivrig och ville veta. Pratade ni med varann också dom om vad ni hade fått och visade varann och så där?

C: Ja.

D: Det beror ju på också ifall man ville eller inte. Men...

Intervjuare: Visade man för alla eller för vissa kompisar och så där, eller?

B: Alltså man litade ju inte direkt på alla som man har som kompisar ändå.

D: Och jag har kanske inte direkt behov av att berätta för alla. Eller jag egentligen vill jag inte berätta för någon, men alltså jag kanske vill berätta mer för mina liksom bästisar. Än för dom som jag inte ens är med.

C: Mig till exempel

Intervjuare: Men du, visade du för några kompisar?

C: Ja, om man sa det typ till någon. Och kanske någon hörde. För det slutade så, för man visste typ ungefär vad alla andra hade fått. (Skola AG, intervju betyg).

Det typiska är inte att eleverna pratar med varandra om betyg hela tiden utan att det är knutet till specifika tillfällen till exempel då de genomfört nationella prov, ska ha utvecklingssamtal eller vid terminsslutet. Det är dock tydligt att många skolor vill undvika att eleverna talar med varandra om betyg. En praxis som utvecklats på de flesta skolor vi besökt är att betygen skickas hem med post med motiveringen att lärarna inte vill att eleverna ska jämföra sina betyg med varandra (Skola S, intervju 1, 2 betyg), men många lärare motiverar de satta betygen muntligt innan de skickas (Skola S, intervju 1 betyg). Dessa betygs-motiveringar är kortfattade och sker ofta i samband med utvecklingssamtal tillsammans med föräldrar eller i enskilda individuella betygssamtal med elever under lektionstid. Vi noterar att formerna för dessa samtal har betydelse för elevernas upplevelser av att få betyg. Många berättelser handlar om att enskilda lärare under en lektion låter eleverna gå ut en i taget för att få betygsinformation om ett enskilt eller några ämnen för att de inte ska bli överraskade när de öppnar sina betygskuvert. En del berättelser vittnar om att eleverna är spända (Skola S, intervju 1 betyg) vid dessa tillfällen andra beskriver en lugn situation. Det är enligt eleverna vanligt att de jämför sina resultat vid dessa tillfällen vilket för oss över till det andra temat, *Elever jämför betyg*.

X: Nej, vi ska få betygen imorgon.

F: Det är en och en i det här rummet, det är läraren som har ämnet, den säger till dig vad du fått för betyg och varför? /.../

Intervjuare: Okej, så får en och en gå ut. Hur känns det då?

D: Lite nervöst.

C: Spännande, för alla tittar på dig när du går in och sen säger dom vad fick du.

F: Om du är glad betyder det att du fått högt, om du är ledsen betyder det att du fått lågt.

Intervjuare: Okej, så man har allas blickar på sig?

C: Man försöker dölja hur man känner.

D: Man är typ normal när man tittar sig omkring.

E: Man kan ändå se det, du har fått lågt eller du har fått högt. (Skola B, intervju 5 betyg).

Eleverna i denna berättelse framträder här som spända och pressade över att behöva hålla masken inför sina klasskamrater.

I några berättelser så pratar eleverna om att det är framförallt flickorna som jämför och pratar om betyg medan pojkarna inte gör detta i så hög utsträckning (Skola A). Andra elever menar att pojkar och flickor pratar om samma sak men på olika platser. Flickorna pratar resultat och betyg på skolgården eller i korridorerna medan pojkarna pratar på väg mot fotbollsplanen (Skola B). Ytterligare andra säger att alla pratar betyg.

Intervjuare: Jämför ni betyg med varandra?

E: Vad? Ja alltså alla gör det. Det är det klassiska./.../

C: Dom vill jämföra den som är bäst.

E: Ja, jag fick det här betyget. Kolla! Vad fick du?

C: Ja sen om man har fått sämre om man säger, kolla på dig och kolla på mig. Och sedan jag har bättre. Sedan om man har fått... Kanske någon har fått bättre. Dom andra kanske säger samma sak. Den andra blir arg på han och bråkar.

E: Eller så skyller man på lärarna eller något. (Skola B, intervju 1 betyg).

Berättelserna handlar om att eleverna vill hitta någon som är ungefär lika bra som de själva är så de kan jämföra sina resultat sinsemellan. Men de vill också förhålla sig till såväl bättre som sämre elever. De bättre eleverna framhålls som en viktig inspirationskälla som kan sporra till egna bättre resultat och de elever som har sämre resultat som en viktig del av att få känna sig bra och som en elev som duger. Betydelsen av att ha både bättre och sämre klasskamrater att jämföra och förhålla sig till uttrycks väl i följande citat:

C: Om man, om man hamnar i en klass där alla har högsta betyg, men man själv har lite sämre betyg, då kanske det är lite jobbigt för man känner sig sämre än alla andra. Men om man hamnar i en klass där det är mycket blandat, då tycker inte jag att det gör någonting. För att, man är ju ändå på sin egen nivå. Det är bara det att man inte vill känna att man är sämre än alla andra.

Intervjuare: Om man är i en klass där alla får sämre betyg, känner man sig duktig eller?

B: Ja, på något sätt, men man kommer alltid ihåg att...

D: Man känner sig väl duktig, med sedan också kan det vara... om man hamnar i en klass där många är lite sämre än en själv, så kanske det är jobbigt att utvecklas.

B: Ja dom flesta har typ E och D. Och då kanske man själv ligger på ett C. Då är man ju bättre än alla andra. Men man får ju ändå ingen peppning att blir bättre. Och sedan så lärarna... lärarna jobbar ju då i den nivån som dom andra är E och D. Och då får man ju själv ingen utveckling. (Skola KB, intervju 3 betyg).

Sammanfattningsvis illustrerar dessa berättelser att upplevelsen av betygen blir en i hög grad subjektiv upplevelse där eleverna positionerar sig i relation till varandra och varandras resultat. I elevernas berättelser framstår det som viktigt att vara i mitten det vill säga ha klasskamrater som har presterat både bättre och sämre än en själv.

Elevernas berättelser om sina föräldrars förhållningssätt till betyg

Vid analysen av de data som handlar om elevernas upplevelser av föräldrarnas förhållningssätt till betyg kan vi huvudsakligen urskilja tre teman. Dessa handlar om *föräldrar som inte alls pratar om betyg eller prov hemma*, *föräldrar som pratar om skolresultat med sina barn* och slutligen om *föräldrar som pratar om betyg i termer av processer* som behöver hanteras, det vill säga de hjälper och stöttar sina barn på olika sätt.

När det gäller det förstnämnda temat; *Föräldrar som inte pratar om betyg eller prov* återfinns berättelser där elever uttrycker att de inte pratar om betyg och resultat alls hemma. Detta förhållningssätt låter sig dock inte analyseras vidare eftersom det handlar om att eleverna helt enkelt svarat "nej" på vår fråga om de pratar om betyg eller prov hemma. Detta ska inte per definition tolkas som att frågan om betyg är negativt laddad hemma hos alla elever som säger att de inte pratar så mycket hemma. Någon elev säger: "vi pratade om det men det var ingenting" (Skola A, intervju 1, betyg). Det finns dock elever som berättar om att deras föräldrar inte alls är intresserade av att diskutera prov eller betyg med dem.

C: Nej jag fick inte [öva inför provet] för min far för han brände upp papperet och sa att jag redan kunde det. /.../

Intervjuare: Pratade ni mer era föräldrar efter [provet]?

D: Nej.

B: Nej.

A: Ja, mamma frågade hur det gick.

E: Ja, typ.

D: Jag tror inte mamma visste att jag hade...

C: Pappa bara "shut up"... (Skola V, intervju SO/betyg).

Detta tema illustreras av ganska få och korta berättelser där elever säger att de pratar lite eller inte alls om prov och betyg hemma.

I nästa tema som vi benämner *Föräldrar som pratar om skolresultat med sina barn* beskriver eleverna att de pratar om betyg med sina föräldrar endast i termer av resultat och att detta ibland innebär en förändring i elevernas tillvaro i förhållande till tidigare skolår.

D: Nu däremot får man se ett betyg och om man har ett F så kanske föräldrarna, inte tvingar men går på att man måste plugga lite bättre. Då blir det inte lika roligt längre, till exempel sommarlovet går åt att läsa böcker. (Skola A, intervju 2 betyg).

I en del berättelser säger eleverna att de upplever att deras föräldrar pressar dem att prestera höga betyg genom att uppmana dem att ”plugga mer”, ofta med motivet att det är viktigt för deras framtid, men utan att själva engagera sig i innehållet i studierna.

E: Föräldrarna blir ju besvikna om man får ett lågt betyg, fast man försöker allt man kan, man gör verkligen det, men sen det går inte, man får inte det man vill. /.../ Och sedan blir man ju besviken.

D: Och får du ett F så är det typ kört, för då tror dom att du, du, så här inte har pluggat eller någonting! /.../ Får du ett E så bra, men du kan, ja, så, E är inte alltså, E. Det räcker inte. D. Det räcker inte, du ska få minst ett B eller A. (Skola B, intervju 3, betyg).

Andra berättar att föräldrarna pressar på för att eleverna ska få bra resultat på prov och höga betyg så de kan bli framgångsrika i sina framtida yrkesliv.

Ex 1.

F: Jag har ett ord för det. Nej två. Otroligt stressigt.

C: Man känner en slags press.

F: Plugga, plugga, plugga. Inte F, inte F. Det är allt jag tänker.

E: Om man ska ha prov, så tänker man igenom hela provet vad man får för betyg. Att man måste ha bra betyg annars är det inte bra.

F: Annars blir föräldrarna väldigt arga och man kanske inte kan få något jobb i framtiden. (Skola A, intervju betyg).

Ex 2.

A: Nej då är det att plugga stenhårt så du inte slutar som pappa! /.../ Så de vill att jag ska plugga stenhårt och bli, jag vet inte vad, advokat eller något sånt där. (Skola A, intervju 2 SO).

En del berättelser handlar om att föräldrarna använder sina egna erfarenheter av att ha fått betyg för att förhålla sig till sina barns betyg.

G: Alltså mina föräldrar brukar ofta jämföra så här, G, VG och MVG. Och tänker att A är som MVG, fast A egentligen är svårare. (Skola KB, intervju 3 betyg).

När det gäller föräldrar som använder erfarenheter från sin egen skolgång då de förhåller sig till sina barns betyg noterar vi att en del elever ger uttryck för stora svårigheter att få sina föräldrar att inse att det är ett stort gap mellan de bedömningspraktiker som de varit med om och det betygssystem som nu introduceras i Sverige. Särskilt svårt tycks de ha att förklara de höga krav (i termer av en stor mängd olika kunskapskrav) som ställs för att en elev ska få betyget A.

D: Våra föräldrar har ju inte varit länge i Sverige typ.

C: Dom stressar oss mer än våra lärare gör. Dom vet ju inte hur det går till.

E: Alltså B är i deras ögon inte bra.

C: Och när man kommer och bara, jag fick i alla fall ett E så tror dom att det är underkänt. (Skola B, intervju 4 betyg).

I den här berättelsen framstår det som betydelsefullt att föräldrarna inte har erfarenheter från det svenska skolsystemet. Andra berättelser vittnar om att även elever vars föräldrar gått i svensk skola har liknande problem att förklara det nya betygssystemet. Skillnaden mellan gamla betygssystem (1–5 såväl som G–MVG) och det som nu introduceras problematiseras i följande citat.

F: Det är lite så småjobbigt att ha betyg.

L: Ändå så har ju, mamma har berättat om sitt betyg med ettorna, femmorna eller vad det var, och hon berättade att femmorna kunde ta slut så man var tvungen att få en fyra istället..

B: Vadå ta slut?

L: Ja, och att så där, Lena har fått en femma, så du kan inte få en femma Frida, liksom, fast jag ändå skulle kunna få det, tänk om det skulle vara så nu, alltså det...

F: En femma, det som var det bästa som var svårt att få då, det var väl typ som ett C eller ett B så ett A är väl typ skitsvårt att få, och ett MVG det är ju som C eller B, så det är lite det som är... Ett MVG, då skulle man vara skitglad om man fick ett MVG, men det skulle man kunna få om hade två grejer på det lite lägre och två på det högsta skulle man kunna få ett MVG medan nu kan vi inte det, nu kan vi inte få... Ja, så lite så att de andra betygssystemen kanske inte är lika, man kanske inte stressar upp sig lika mycket över dem eftersom det är lättare att få högre, nu är det så svårt att få höga betyg /.../. (Skola H, intervju SO).

Detta tema illustreras av berättelser som beskriver föräldrar som pressar sina barn att prestera bra betyg i skolan men som också beskriver hur svårt det är för deras föräldrar att förstå det nya betygssystemet i relation till andra betygssystem som de själva har erfarenhet av.

Det tredje temat om elevernas berättelser om sina föräldrar handlar om att *föräldrar pratar om betyg i termer av processer*. Det handlar framförallt om att de stödjer olika processer som syftar till att barnen ska må bra eller prestera bättre. En del berättelser lyfter fram en slags gemensam hantering av den stress elever kan uppleva, det vill säga föräldrarna hjälper sina barn att sätta en egen agenda för sina prestationer.

B: De tycker bara att jag ska göra mitt bästa och om jag gör mitt bästa så är det bra.

L: Ja, det tycker mamma och pappa också. Ja, men precis, mamma och pappa tycker att jag ska känna mig nöjd med min insats, att jag ska känna att jag gjort mitt bästa, men sen om jag typ blir underkänd i något ämne så gör inte det något, bara jag känner att jag gjort mitt bästa.

F: Fast det, ja...

B: Fast de kanske inte skulle bli så glada om jag fick underkänt.

L: Nej, nej.

F: Nej, de skulle ju inte bli sura på mig så, det skulle ju mer, att de skulle stötta mig och kämpa mer så att jag skulle bli godkänd. (Skola H, intervju 1 SO).

Andra berättelser där föräldrarnas förhållningssätt framträder på delvis likartade sätt handlar om att föräldrarna uppmuntrar sina barn till diskussioner om hur de ska lyckas bättre med sina studier. En del föräldrar hjälper till att tolka innebörden i betyg och formulera strategier för att de ska lyckas.

C: Och också precis innan ett prov så brukar jag prata ganska mycket med mamma speciellt, om betyg och sådant. Och så brukar vi försöka att gå igenom liksom, vad jag skall göra för att få ett högt betyg. Men ja, det blir inte alltid så, för mamma har inte alltid tid att göra det liksom. För det tar ju lite tid också. (Skola KB, intervju 1 betyg).

Detta tema präglas av elevberättelser där föräldrar stöttar och försöker hjälpa sina barn. Elevernas berättelser tar fasta på att det inte är så viktigt att alltid lyckas utan snarare att de känner sig nöjda.

Sammanfattningsvis blir det tydligt i dessa data att det pratas en hel del om betyg i elevernas hem och att det är ganska stor variation i hur dessa samtal förs. När vi lyssnar på elevernas berättelser blir det tydligt att föräldrarnas förhållningssätt framstår som nära knutet till deras egna erfarenheter av att få betyg och kan av elever upplevas som pressande. Eleverna framträder ibland som pressade av sina föräldrar att prestera bra provresultat och betyg för att sedan kunna få bra jobb i framtiden. I de elevberättelser som istället tonar ner betydelsen av betygen och fokuserar på dem själva som personer, där eleverna beskriver att det viktiga är att de ”gör sitt bästa”, framträder eleverna istället som hjälpta och stöttade av sina föräldrar.

Diskussion

En förändrad bedömningspraktik och sammanhangens betydelse för elevernas upplevelser av betyg

Återinförandet av betyg i årskurs 6 innebär en förändrad bedömningspraktik i relation till tidigare bedömningspraktiker i grundskolan då betyg gavs först i årskurs 8. I den här rapporten har vi tagit elevernas perspektiv på de nyligen införda betygen och åskådliggjort den bredd och variation av erfarenheter som framträtt vid analysen av 195 elevers samlade berättelser. För de elever som nu får betyg i årskurs 6 innebär betygen en förändring i relation till deras egna erfarenheter av bedömning – utan att få betyg – under sina tidigare år i skolan. Vi kan därmed utifrån dessa data uttala oss om hur elever erfar och upplever att det är få betyg vid en tidpunkt då dessa just införts, samt om de konsekvenser av betygen som framträder i elevernas berättelser.

Det resultat som framträder på ett helt entydigt sätt i denna rapport är att det talades mycket om betyg i årskurs 6 åren 2014–2015 såväl i skolan som i elevernas hem. De allra flesta vuxna i elevernas omgivning är engagerade på olika sätt i att förklara eller försöka förstå vad som krävs för ett visst betyg eller vill veta hur det har gått och varför. Det råder ur det perspektivet ingen tvekan om att det är befogat att tala om att en konsekvens av den förändrade bedömningspraktiken är att ett tryck läggs på eleverna att förstå vad de ska kunna och att visa upp vad de kan för sina lärare och ibland även för sina föräldrar, samt att relatera sina prestationer i förhållande till sina kamrater. Vi menar att detta med Balls (2006) terminologi kan beskrivas som ett *performativt tryck* som medför krav på eleverna att tillsammans med – eller utan – lärarna tolka mål och kunskapskrav. Eleverna ges, genom detta performativa tryck, ett redovisningsansvar där konkurrens och synliggörande av resultat blir viktiga delar i deras skolarbete (jmf Ball, 2006).

Detta tryck innebär alltså att den förändrade bedömningspraktiken får betydelse för hur elevernas skolvardag ser ut och för hur de ser på sig själva som elever. Eleverna berättar om betydelsen av att plugga mer och vara uppmärksam på vad läraren efterfrågar för att uppnå högre betyg. Det blir tydligt i många av dessa berättelser att det landar ett stort ansvar på elevernas axlar att själva visa vad de kan. Eleverna berättar även om betydelsen av att framställa sig som en bra skolelev genom att till exempel sköta sig, göra som läraren säger och samarbeta med läraren för att visa ”allt vad man kan”. Tillsammans bidrar dessa berättelser till en bild av en bedömningspraktik där det framstår som viktigt för varje elev att vara beredd att visa upp rätt resultat och bild av sig själv som en engagerad elev vid rätt tillfälle. Till denna bild fogas även beskrivningar av en osäkerhet om man som elev gör tillräckligt eller gör rätt (jmf Ball, 2006). Denna osäkerhet ser vi tydliga tecken på när elever berättar om att de trots höga betyg känner att de ”aldrig duger” men också i berättelser som vittnar om hur svårt det är att förstå lärares bedömningsmatriser eller språket i dessa och vad som ligger till grund för en viss bedömning eller för att kunna höja sitt betyg.

Resultaten som presenteras i rapporten illustrerar även tydligt att det föreligger en stor variation i hur eleverna i sina berättelser tillskriver betygen mening. I en del berättelser framstår betygen som ’low stake’, det vill säga som helt eller

delvis betydelselösa i relation till deras liv och framtid. I andra berättelser framstår betygen som 'high stakes' (jmf Korp, 2011) och tillskrivs ett stort värde för elevernas framtid och deras möjligheter att få jobb eller att lyckas i livet. Tidigare forskning har visat att faktorer som kön, socioekonomisk bakgrund samt migrationsbakgrund har betydelse för hur elever ser på sig själva som skolelever (jmf Lindström, Arnegård, Ulriksson, 2003), vilket bland annat har kopplats till en performativ kultur i grundskolans högstadium (Asp-Onsjö & Holm, 2014). Andra studier har pekat på att tidiga betyg tenderar att forma elevers självbild och deras framtida möjligheter att lyckas i skolan. De har till exempel visat att elever på låg- och mellanstadiet tenderar att se betyg som något som är mycket svårt att förändra (Kärkkäinen, et. al, 2008; Rätty et. al, 2004) och att framförallt låga betyg i årskurs 6 i viss mån kan förutsäga hur väl det ska gå i skolan i termer av vilka betyg eleverna kommer att få på högstadiet och gymnasiet (Klapp, et. al, 2014; Klapp, 2015). Gemensamt för dessa studier är att de pekar på att tidiga betyg bidrar till förutsägbara bilder av hur eleverna uppfattar sig själva och av hur det faktiskt kommer att gå för dem i framtiden. Vi menar dock att resultaten i den här rapporten kan bidra till att nyansera dessa bilder av hur elever uppfattar sig själva. Till exempel visar vi att eleverna visserligen ibland beskriver sig som hög- eller lågpresterande, men att de samtidigt pekar på möjligheter att förbättra sina betyg eller på risker att sänka dem. Dessa resultat motsäger således att elever enbart skapar stabila bilder av sig själva och sina prestationer.

Det framgår även tydligt i rapporten att betygen tillskrivs betydelse i samspel med andra. Resultaten pekar på att det performativa trycket hanteras olika i olika sammanhang och på att lärares, kamraters och föräldrars förhållningssätt är av stor betydelse för hur eleverna uppfattar sina betyg. Eleverna berättar till exempel om lärare och föräldrar som stressar och pressar dem med tal om betyg och bedömningar. I dessa berättelser framstår det som oklart och ibland helt missvisande eller orättvist på vilka grunder olika betyg ges. I andra berättelser framträder föräldrarna som dem som sätter tryck på sina barn genom att kräva höga betyg utan att förstå vad som krävs för olika betyg. I flera berättelser lyfter eleverna specifikt fram svårigheten att förklara för sina föräldrar vad de olika betygen betyder. Men eleverna berättar också om lärare och föräldrar som tonar ner betydelsen av betygen och istället lyfter fram processen och lättar på det performativa trycket genom att till exempel tala om de nationella proven som ett sätt att betygsätta lärarens undervisning. Åtskilliga berättelser handlar om lärare som förklarar såväl det nya betygssystemet som vad som krävs för enskilda betyg. Lärare och föräldrar i olika kontexter ger med andra ord eleverna olika förutsättningar att tolka sina betyg och betydelsen av dem.

I elevernas berättelser lyfts även kamraterna i skolan fram som viktiga referenser när eleverna positionerar sig som mer eller mindre framgångsrika i relation till betygen. Eleverna berättar att de jämför och diskuterar såväl betyg som provresultat med varandra på olika sätt i skolan. Det relativa mått på hur väl man som elev lyckas i skolan i relation till sina klasskamrater menar vi också har betydelse för elevernas upplevelse av sina betyg. En intressant aspekt i elevernas berättelser är det dilemma som uppstår då skolans lärare utarbetat en praxis för att å ena sidan berätta för eleverna vilket betyg de kommer att få – vilket eleverna ibland beskriver som pressande i själva klassrumssituationen eftersom de berättar att det syns på dem vilket betyg de fått – och å andra sidan skickar hem

betyget med post för att undvika jämförelser mellan elevernas betyg. Elevernas berättelser visar även att det ur ett elevperspektiv inte är självklart positivt att gå i en klass med stor andel högpresterande klasskamrater eftersom detta kan få eleven att känna sig sämre än andra. Eleverna lyfter istället fram betydelsen av att relatera sina resultat till andra elever – såväl bättre som sämre.

Vi vill avsluta den här diskussionen med några reflektioner angående studiens giltighet och räckvidd. De många nyanser i hur eleverna och människor i deras omgivning förhåller sig till betyg visar, menar vi, att betygens betydelse för en enskild elev till avsevärd del är ett resultat av hur betygen tillskrivs betydelse i elevens omgivning. Det har betydelse för eleverna hur ofta och på vilket sätt andra talar om betygen och detta tal är inte en på förhand fixerad storhet utan något som vi gemensamt kan påverka och om vi så önskar även förändra. Med denna slutsats i åtanke kan det vara lockande att försöka dra generella slutsatser om direkta samband angående hur talet om betyg i olika kontexter påverkar elevers upplevelser och synsätt på sig själva. Detta menar vi dock inte är möjligt eftersom det i varje kontext skapas ett spektrum av upplevelser hos olika elever. Dessa olika upplevelser beror således inte bara på talet om betyg – även om detta är fokus för denna rapport – utan även på andra aspekter i elevernas liv såsom klass, kön och migrationsbakgrund samt händelser i elevernas vardag i och utanför skolan. Vi vill därmed understryka att rapporten ger underlag för att vidare diskutera vilken grad av uppmärksamhet som bör riktas mot betyg men att den inte ger underlag för att ge rekommendationer för hur man bör tala om betyg.

Slutsatser angående nyttan eller riskerna med tidigare betyg i skolan

Det finns som vi ser det en tendens att diskussionen om tidigare betyg i grundskolan blir polariserad. Å ena sidan lyfts argument för betyg i lägre årskurser fram som viktiga instrument för ökad måluppfyllelse, likvärdighet, motivation och möjlighet att sätta in tidigt stöd till elever (Regeringens proposition 2009/10:219; Sjögren, 2010; Ingvar, 2014). Å andra sidan lyfts som argument mot betyg i yngre åldrar att dessa elever har svårighet att förstå bedömningskriterier (Harlen & Deakin Crick, 2003), att betyg är svåra att förbättra över tid (Klapp et al., 2014; Klapp, 2015) och att elever betraktar betyg som stabila förmågor som man antingen har eller inte har (Kärkkäinen et al., 2008; Råty et al., 2004). Vidare betonas att det finns få belägg för att tidiga betyg har någon reell betydelse för en positiv utveckling av skolans måluppfyllelse (Lundahl, 2011).

Betydelsen av betygen ur ett elevperspektiv ges dock många olika nyanser i den här rapporten. En del berättelser tyder på att elever ger betygen i årskurs 6 ganska liten uppmärksamhet eller ingen alls. Dessa elever pratar om att det är andra saker som är viktiga för hur det går i livet, men också om betyg som något som de kan vänja sig vid eller som en elev säger ”det är bara för att värma upp” inför vad som komma skall på högstadiet. Detta förhållningssätt ligger i linje med regeringens argumentation för att införa tidigare betyg där de menar att: ”Tidigare betyg bör också kunna ge eleven en vana att få betyg och därmed kanske den betygsstress som många av dagens elever upplever minskar”. (Regeringen proposition 2009/10:219, s. 13). Andra berättelser vittnar dock om elever som känner sig pressade och stressade av sin omgivning redan i årskurs

6. Vi noterar att det i de socio-ekonomiskt skilda miljöer vi besökt förekommer berättelser om såväl en avspänd attityd som om stress i relation till betygen och att de berättas av både elever som beskriver sig som högpresterande och elever som uppger att de inte lyckats så väl ännu. De data som presenterats i denna rapport indikerar således att de synsätt på sig själva som skolelever som tar form i elevernas berättelser om betyg är så mångfacetterade och komplexa att det är riskabelt att dra långtgående slutsatser om hur de kommer att lyckas i framtiden eller om deras ”betygsstress” (Proposition 2009/10:219, s. 13) kommer att öka eller minska genom att elever får tidigare betyg. Däremot framgår det tydligt i dessa data att frågor om *hur* och i *vilken omfattning* det talas om betyg i elevernas närmsta omgivning får betydelse för hur eleverna tillskriver betygen mening i sina berättelser.

I perspektiv av det allt överskuggande resultatet i denna rapport – det vill säga att den omfattning och det sätt som det talas om betyg i elevernas omedelbara närhet har en avgörande betydelse för hur de beskriver sig själva som skolelever med möjligheter att utvecklas i framtiden eller inte – menar vi att den gemensamma diskussionen om betygen nu behöver nyanseras. En fråga som väckts under arbetet med denna rapport är hur vi alla; det vill säga forskare, politiker, lärare och föräldrar talar om betyg och vilka konsekvenser det får för eleverna och för arbetet i skolan? Tvister och förslag om tidigare betyg på en samhälls nivå bidrar till ett ökat fokus på betyg på samma sätt som det omfattande tal om betyg som redovisats i denna rapport och därmed i förlängningen till ett ökat performativt tryck på eleverna i skolan. Frågan om hur betyg tillskrivs betydelse av elever genom det omfattande talet om betyg blir därmed en brännande fråga för oss alla som intresserar oss för skola och utbildning inte bara som ett medel för måluppfyllelse eller likvärdighet utan även som en plats för social fostran och identitetsskapande.

Referenser

- Asp-Onsjö, L. & Holm, A-S. (2014). Styrning genom prov och betyg. I E. Öhrn & A-S Holm (Red.), *Att lyckas i skolan – om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*.
- Göteborg studies in educational sciences, nr 363. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. (<http://hdl.handle.net/2077/37427>).
- Bagger, A. (2015). *Prövningen av en skola för alla – Nationella provet i matematik i det tredje skolåret* [Doktorsavhandling]. Umeå: Umeå universitet.
- Ball, S. J. (2006). Performativities and fabrications in the education economy: Towards the performative society. In H. Lauder, P. Brown, J-A. Dillabough & A. H. Halsey (Eds.), *Education, globalization & social change* (pp. 692–701). New York: Oxford University Press.
- Ball, S. J., Maguire, M. & Braun, A. (2012). *How schools do policy: Policy enactment in secondary schools*. London: Routledge.
- Chapman, D. & Snyder, C. (2000). Can high stakes national testing improve instruction: Re-examining conventional wisdom. *International Journal of Educational Development*, 20, 457–474. [http://dx.doi.org/10.1016/S0738-0593\(00\)00020-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0738-0593(00)00020-1)
- Ds 2013:23 *Tid för undervisning – lärares arbete med skriftliga individuella utvecklingsplaner*. ID-nummer: Ds 2013:23. Hämtat 2015-12-04 från: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/departementsserien-och-promemorior/2013/04/ds-201323/>
- Forsberg, E. & Lindberg, V. (2010). *Svensk forskning om bedömning – en kartläggning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Harlen, W. & Deakin Crick, R. (2003). Testing and motivation for learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 10(2), 169–207. DOI: 10.1080/096959403200012127
- Ingvar, M. (2014). En bättre skolstart för alla: bedömning och betyg för progression i lärandet. Diarienummer: U2014/4873/S <http://www.regeringen.se/rapporter/2014/08/u20144873s/>
- Klapp Lekholm, A. (2011). Effects of school characteristics on grades in compulsory school. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(6), 587–608. DOI:10.1080/00313831.2011.555923
- Klapp, A. (2015). Does grading affect educational attainment? A longitudinal study. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, <http://dx.doi.org/10.1080/0969594X.2014.988121>
- Klapp, A., Cliffordsson, C. & Gustafsson, J-E. (2014). The effect of being graded on later achievement:evidence from 13-year olds in Swedish compulsory school. *Educational Psychology*, DOI: 10.1080/01443410.2014.933176
- Korp, H. (2011). *Kunskapsbedömning – vad, hur och varför?* Stockholm: Skolverket.

- Kärkkäinen, R., Rätty, H. & Kasanen, K. (2008). Children's notions of the malleability of their academic competencies. *Social Psychology of Education* 11, 445–458.
- Lindström, L., Arnegård, J., & Ulriksson, L. (2003). Tonåringars upplevelse och prestation i skolan – en fråga om klassbakgrund? I A. Persson (Red.). *Skolkulturer*. Malmö: Studentlitteratur.
- Lundahl, C. (2011). *Bedömning för lärande*. Stockholm: Nordstedts.
- Lundahl, C., Hultén, M., Klapp, A. & Mickwitz, L. (2015). *Betygens geografi: Forskning om betyg och bedömningar i Sverige och internationellt*. Delrapport från SKOLFORSK-projektet. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Löfgren, H., Löfgren, R. & Pérez Prieto, H. (2016). Pupils as Policy Actors: The Agency of Swedish pupils in their preparations for national tests. *Submitted to Journal of Education Policy*.
- Nordenbo, S. E., Allerup, P., Andersen, H. L., Dolin, J., Korp, H., Søgaard Larsen, M., Olsen, R.V., Svendsen, M. M., Tiftikçi, N., Wendt, R. E., & Østergaard, S. (2009). *Pedagogisk brug af test – Et systematisk review*. Köpenhamn: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, DPU, Aarhus Universitet.
- Regeringen proposition 2008/09:87. *Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan*.
- Regeringen proposition 2009/10:219. *Betyg från årskurs sex*.
- Rätty, H., Kasanen, K., Kiiskinen, J., Nykky, M. & Atjonen, P. (2004). Childrens' notions of the malleability of their academic ability in the mother tongue and mathematics. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 48 (4), 413–426. DOI: 10.1080/0031383042000245807
- Sjögren, A. (2010). *Graded children – evidence of longrun consequences of school grades from a nationwide reform*. Working paper 2010:7. Uppsala: IFAU – Institutet för arbetsmarknad och utbildningspolitisk utvärdering.
- Skolverket. (2012). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvalitativ analys av likvärdighet över tid*. Stockholm: Skolverket. Rapport 374.
- 2010/11: UbU3, Utbildningsutskottets betänkande: *Betyg från årskurs 6 i grundskolan*. Hämtat 2015-12-04 från: <http://data.riksdagen.se/fil/93079D4C-ABCC-4FB2-B78F-4584E3245CC0>

Bilaga 1

Intervjuguide

– Mellanstadieelevers berättelser om Nationella prov

1. Inledning

Presentationsrunda. Vi berättar om projektet och vilka vi är som intervjuar, arbete, intressen... Vi ber eleverna berätta något om sig själva fritidsintressen, familj, favoritämnen, modersmål.

2. Nationella prov i NO eller SO.

Vi är ju här för att ni just har gjort nationella prov i SO eller NO – kan ni berätta om det? Hur gick det till?

FÖRE PROVEN:

- Förberedde ni er på något sätt – hur och när började ni förberedelserna?
- Gick läraren igenom innan vad det innebär att ha nationella prov?
- Pratade ni om proven i klassen?
- Tränade ni på att göra liknande prov innan?
- Gjorde ni likadant i SO/NO som ni gjort i andra ämnen?
- Instruktioner? Tid – hur länge? Material? Möblering/placering. Hur såg det ut i klassrummet? Vilka var där?

UNDER PROVEN:

- Kan ni ge något exempel på hur ni svarade på någon fråga? (Här kan vi be dem rita/skriva och förklara tillsammans)
- Förstod ni frågorna? Fanns det något ni inte förstod? Ge exempel.
- Hur gjorde ni när ni svarade? Början till slut? Lättaste först? Läste igenom?
- Svara med egna ord eller kryssa i frågor? Laborationer?

EFTER PROVEN:

- Pratade ni om provet efteråt – med vem/vilka?
- Med läraren? Med varandra? Föräldrar? Kan ni ge exempel på vad ni sa?
- Jämför ni resultaten med varandra? Vad säger ni då?
- Var det här provet viktigt för er? I så fall, på vilket sätt?
- Får ni veta hur det gick på provet? Hur? När? Är det något ni ser fram emot?

3. SO/NO

- Vad gör ni då ni har SO eller NO i skolan? Vad har ni gjort senast?
Exempel på arbetsområden eller någon lektion?
- Har ni laborationer/övningar där ni håller på med praktiska saker (med händerna)?
- Har läraren gemensamma genomgångar?
- Använder ni böcker/läromedel? Vilka i såfall?
- Prövar läraren era kunskaper på något sätt? Hur?
- Brukar ni ha prov i SO/NO? Hur går det till?
- Kan du ge exempel på frågor? Kan du ge exempel på svar?
- Hur brukar din lärare ge respons när du gjort ett prov?
Säger han/hon något? Skriver han/hon något på proven?
- Samlas era resultat på prov och tester på något sätt?
Får ni se de samlade resultaten? Talar ni med någon om dem
– med vem i så fall? Utgår ni från proven, betygen, eller något annat då?
- Är det skillnad på dessa prov och på de nationella proven?
På vilket sätt i så fall?

4. Intervjun avslutas med en fråga riktad till gruppen

- Vi ber dem ta med eller fundera på något som haft betydelse för deras betyg. Detta kommer vi sedan att följa upp vid betygsintervjun i juni.

Intervjuguide

– Mellanstadieelevers berättelser om Betyg

Vi kommer i denna intervju att fråga er som en grupp som är experter på hur det är att få betyg i årskurs sex eftersom det är få som har fått det tidigare. Kom ihåg att ni inte måste svara på våra frågor om ni inte har lust!

1. Kan ni berätta om hur det är att få betyg? Hur går det till?

- Visste ni något om betyg innan ni fick dem?
- Hur får ni veta vilka betyg ni får?
- Hur ser de ut? Papper? Digitalt?
- När får ni det? Brev hem, skolavslutning?
- Har ni fått skriftliga omdömen också? Vad är skillnaden? Ge exempel.

2. Är det viktigt med betyg?

- På vilket sätt?
- Är det lika viktigt för alla elever?
- Är betygen i alla ämnen lika viktiga?

3. Har ni pratat om att få betyg med någon?

- Hemma?
- Lärare?
- Kamrater?
- Jämför ni betyg med varandra? På vilket sätt?

4. Vad avgör vilket betyg man får?

(Har ni med något exempel?)

- Kan ni ge exempel på vad har ni gjort för att få något/några betyg?
Har ni tagit med något exempel? Eller kan ni berätta om något exempel?
- Sätts betygen på det ni kan?
- Kan man höja sitt betyg? Hur gör man då?
- Hur tror ni det går till när lärare sätter betyg?
Kan ni ge exempel från något ämne?
- Spelar de nationella proven någon roll för betygen?
- Spelar det någon roll hur duktiga klasskamraterna är?
- Spelar uppförandet någon roll för det betyg en elev får?
- Spelar läxor någon roll för det betyg man får?

Bilaga 2

Till föräldrar och elever i årskurs 6

Information om forskningsprojektet "Mellanstadielevens berättelser om betyg – en studie om elevers erfarenheter av att få betyg och göra nationella prov i årskurs 6".

Vi är en grupp forskare från Karlstads-, Linköpings- och Stockholms universitet som intresserar oss för elevers berättelser och åsikter om hur det är att göra nationella prov och att få betyg.

I det här projektet genomför vi intervjuer med elever i årskurs 6 som just gjort nationella prov i SO och NO samt vid terminsbetyg. Vi tycker att allt för få lyssnar på elevers berättelser om hur det är i skolan och vi vill i det här projektet förändra den saken. Vi ska använda berättelserna i vår forskning för att öka kunskapen om hur det går till i skolan när viktiga förändringar genomförs. Elevernas erfarenheter av att bli bedömda kommer också att användas när vi undervisar blivande lärare.

Vi har kontaktat rektor på din skola som gett sitt godkännande till projektet. Vi är intresserade av att genomföra intervjuer under ett två tillfällen under våren 2014. Ett första tillfälle i anlutning till SO-proven eller NO-proven. SO-proven genomförs den 9–10 april och veckan efter har eleverna påsklov. Vi skulle därmed önska att genomföra intervjuerna i v. 17 när eleverna är tillbaka igen. NO-proven genomförs 5:e och 7:e maj. Här skulle vi önska att genomföra intervjuerna senare under denna vecka (v. 19) eller under v. 20. Vi avser genomföra intervjuer i grupper om ca 3 elever i varje grupp (en SO-grupp och en NO-grupp). Vi skulle också önska ett andra intervjutillfälle med respektive elever när eleverna fått reda på sina betyg. Intervjuerna kommer att spelas in digitalt om samtycke ges. Även om Ni ger ert samtycke så kan ni när som helst utan några negativa konsekvenser dra tillbaka ert samtycke till att delta.

Ytterligare upplysningar kan lämnas av forskarna i projektet:

Universitetslektor **Håkan Löfgren**, Tel: 013-282051 (arb); 076-2310706 (mobil); Mail: hakan.lofgren@liu.se

Universitetslektor **Ragnhild Löfgren** Tel: 011-363294 (arb); Mail: ragnhild.lofgren@liu.se

Med i projektet är också: Professor Héctor Pérez Prieto, (Projektledare) Karlstad universitet, Docent Viveca Lindberg, Stockholm/Karlstad universitet, Lektor Johan Samuelsson, Karlstad universitet, Fo.stud. Marie Tanner, Karlstad universitet.

Denna rapport presenterar delresultat från utvärderingen av betyg från årskurs 6 och utgår ifrån intervjuer med elever. Sammantaget visar resultaten att det har betydelse hur och i vilken omfattning det talas om betyg i elevernas närmsta omgivning för hur eleverna sedan förhåller sig till betygen. Rapporten kan läsas av en bredare publik.

Denna publikation uttrycker inte nödvändigtvis Skolverkets ställningstagande. Författare svarar självständigt för innehållet och anges vid referens till publikationen.

Skolverket

www.skolverket.se